Тувинская
республиканская
БИБЛИОТЕКА
А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1987
чылдың
май
17
воскресенье
№ 115 (13415)
1925 чылда
үндезилеттинген.
Өртээ 3 көпеек

КОММУНИСТИҢ ИНИЦИАТИВАЗЫ, ХАРЫСАЛГАЗЫ

БЕДИК АТКА ТӨЛЕПТИГ БОЛУР

Коммунистиг партияның үндезилекчизи В. И. Ленин партия кежигүнүнүң адын болгаш ужур-дузазын улам бедик, эң-не бедик көдүреринче кыйгырып чораан. Баштыңчының ол чагыынга партия бо хүннерде-даа шынчы болуп арткан. Улуг башкының идеяларының тиилелгези дээш коммунист бүрүзүнүң шынчы демиселчи болуруунуң, партияның политиказын ооң хапызы-биле медерееп билген база ону амыдыралга боттандырган турарының дугайында партия доктаамал сагыш салып турар.

СЭКП-ниң Программазының, Уставының негелделерин, партияның XXVII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың партия эге организациялары коммунистерниң инициативазын, харысалгазын, авангардчы ролюн бедидеринче, оларның идейлиг кижизидилгезин экижидеринче, партия хүрээлелиниң арыг болуруунче, партийжи сагылга-чурумну шыңгыы сагыырынче, коллективтиг чоруктуң принцивин чайгылыш чок боттандырарынче, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди хөгжүдеринче доктаамал кичээнгейни салып турар. Ол ышкаш коммунистерниң отчёттарын дыңнаарын, оларның характеристикаларын чугаалажыр база бадылаар ажылды партия организациялары идепкейжидип турар. Ооң түңнелинде улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында бодунуң ажылын эде тургузар, чаа ёзу-биле ажылдаар дээш дилээшкиннерни кылып, чогаадыкчы инициативалыг ажылдап, даандырган ажыл-херекти бедик харысалга-биле күүседип турар коммунист удуртукчуларны, ажылчыннарны, албан-хаакчыларны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны эвээш эвести адап болур бис. Оларга В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың директору Ю. Т. Комаров, Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң директору В. О. Оюн, Таңдыда хойжу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. П. Сафонов, «Кызыл тудуг» эргелелинде тудугжулар бригадири Ч. Ч. Донгак болгаш өске-даа он-он херээнге бердинген, ак сеткилдиг ажыл-ишчи коммунистер хамааржыр. Оларның салы хүн келген тудум-на көвүдеп орар.

Кижилерниң четпестерге эптеш чок чоруун, чаа ёзу-биле ажылдаар, чурттаар күзел-чүткүлүн эде тургустунуушкун оттурган. Олар ажыл-агыйда, күш-ажылдың сагылга-чурумунда, организастыг чорукта, улустарның аажы-чаңында, удуртукчуларның ажылында четпестерни дидими-биле илередип, ажыы-биле чугаалап, солуннар редакцияларынче бижип турар. Мөңгүн-Тайга районда «Мөген-Бүрен» совхозтуң парткомунуң, ында коммунистерниң эде тургустунмайн, инициатива болгаш харысалга чок ажылдап турарының дугайында К. Уепуңнуң бижээн материалын «Шын» солунга чоокта чаа парлаан. Шак ындыг чижектиг четпестер-биле эптежип, ажылын эде тургузар хөөн чок, инициатива, харысалга чок коммунистерниң, ылаңгыя удуртукчуларның дугайында номчукчуларның чагаалары солун редакциязынга сөөлгү үеде хөйү-биле кээп турар. Бо болза чамдык партия эге организацияларының амгы үениң негелделеринге дүүштүр ажылды эде тургузарының дээштиг хемчеглерин албааның, ажылчы чоннарның негелделеринге, херегледдеринге дыңнангыр, сагыш човаңгыр эвезин, коммунистерниң инициативазын болгаш харысалгазын бедидер дээш партийжи организастыг ажылды четпес чорудуп келгенин херечилеп турар-дыр. Ооң уламындан коммунистерниң аразында бодунуң бедик адынга төлеп чок ийи-чаңгыс кижилер илереп турар. Олар партийжи, күрүне, күш-ажыл, сан-хөө сагылга-чурумун кажызы-биле хажыдып, планныг онаалдаларны, алган социалистиг хүлээлгелерин күүсетпес, хоозун аазаашкыннар кылыр, даандырган ажыл-херекти ак сеткилдиг, харысалгалыг кылбас, совет амыдыралдың норма-чижектерин үреп, эрге-дужаалын соора ажыглап, ажыл-агыйда четпестерни эдер, эде тургустунар, чаа ёзу-биле ажылдаар хемчеглерни албас, шүгүмчүлелди кызып, арага-дарыже хандыкшып турарлар.

Партия организациялары шак ындыг төлеп чок коммунистерни илереткеш, оларга партия болгаш кеземче талазы-биле шыңгыы хемчеглерни онаап келген. Эрге-дужаалын өскээр ажыглаавы болгаш ат-алдарын баксырадып турар өске-даа чүүлдерни кылганы дээш 1986 чылда дөртен чеди коммунист-удуртукчуну ажылындан хостааш, партия талазы-биле шыңгыы хемчег онааган, оларның иштинден он дөрт кижини партия кежигүнүнден үндүрген. Боттарының эрге-дужаалын өскээр ажыглап, төтчеглекчи ёзу-биле аңнап чоруп тургаш, туттурган СЭКП Тес-Хем райкомунуң ийиги секретары турган С. С. Ондар, Мөңгүн-Тайга райкүүскомунуң даргазының оралакчызы турган К. Н. Салчак, Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң партком секретары турган П. А. Москаленко, арагалап база партийжи чурумну үреп турган фактылары дээш Мөңгүн-Тайгада ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң директору турган Д. Д. Доскаар, Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң партком секретары турган А. С. Ховалыг, Тыва АССР-ниң Дээди судунуң кежигүнү турган Т. А. Зайцева олар ажылындан дүжүрткеш, партия талазы-биле шыңгыы хемчег алыскаңнар.

Коммунистерниң сагылга-чурумун, корум-чурумун быжыглаарынга, инициативазын болгаш харысалгазын бедидеринге партия эге организациялары улуг рольду ойнаар. Ындыг турбуже чамдык партия организациялары коммунистер дааңган ажылынга ээ-харысалга чок, планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүсетпейн, эде тургустунмайн, удуртукчу-коммунистер улустуң негелделеринге, хомудалдарынга дыңнангыр эвес болуп турда чогуур хемчеглерни албайн турар. Орта Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Эрзин, Мөңгүн-Тайга, Сүт-Хөл, Тес-Хем районнарының чамдык партия организацияларын хамаарыштырып болур.

СЭКП-ниң XXVII съездизиниң, партия ТК-ның ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлеринде, партияның Программазында болгаш Уставында коммунист бүрүзүнден даандырган ажыл-херээнге хамаарылгазы дээш, партийжи шынчы болгаш арыг арын-нүүрү дээш негелдени шыңгыы күштелдирерин айыткан. Ынчангаш олар бодунга хамаарышкан участогунга инициативалыг, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарын чедип алыры партия организацияларындан негеттинип турар.

Эде тургустунуушкун, дүргедээшкин дээш демиселдиң кол ээзи болза партияның политиказын миллион-миллион коммунистерниң күжениишкиннери-биле боттандырып, хүн бүрүнүң амыдыралы, ажылчы чоннуң ажыл-херектери болгаш сорулгалар-биле дүүштүрүп турар кол звено партия эге организациялары болур. Ындыг болганда оларның организакчы болгаш идей-политиктиг быжыглыышкыны, оларның дайынчы арга-шинээн болгаш идепкейин бедидери дээш партия Кызыл хоорkому, райкомнары, парткомнары доктаамал ажылдаар хүлээлгелиг. Ооң-биле чергелештир коммунистерниң авангардчы ролюн бедидер, партийжиниң арыг болгаш шынчы мөзү-шынары дээш демиселди чорудар, коллективтиг чоруктуң принцивин боттандырар, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди хөгжүдер, коммунистерниң отчёттарын дыңнаар хемчеглерни күштелдирер херек.

МУРНАКЧЫ ЭЭЛЧЕГЛЕР

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының коллективи бирги кварталдың планын чединишкинниг күүсеткен. Нормативтиг арыг продукция бүдүрериниң планын 17,4 муң рубльге ажыр боттандырган. Б. Г. Устиновтуң удуртканы бөдүүн рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң ээлчеглери ай онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип келген.

Валентина Николаевна Абдоринаның баштааны № 3 ээлчег март эгезинде квартал планын доозупкан турган. Амгы үеде ээлчег июль айының үлүүнче кииришитир ажылдап эгелээн. Надежда Арслановаң, Сергей Кууларның удуртканы ээлчеглер база чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

СОВХОЗТАН МЕДЭЭЛЕР

Өртең сүт-бараан фермазының коллективи бирги кварталда сүт бүдүрер база садар планын ажыр күүсеткеш, совхоз дирекциязының, парткомнуң, профэвилел комитединиң бригадалар аразынга шилчиир кызыл тугун база акша-шаңналын алган. Амгы үеде фермада төрүүр 195 инектиң чүс бежи оолдапкан. Фермада сүткүр уксааның дуңгуш хунажыннарын эмиг бестерин сайзырадып, сүдүн элбедириниң талазы-биле шенелде ажылдарны чорудуп, оларны хүнде үш удаа саарынга өөредип, эдиктирип турар. Саанчылар Александра Бадарчы, Татьяна Дойвур, Бопуймаа Билчеймаа, Чечен Самбыл, инек кадарчызы Давaa Бүрбү, бызаа ажаакчызы Нина Чооду олар ында чарыштың мурнуку одуруунда чоруп, макталдыг ажылдап турар. Ферма коллективи бүрүнү-биле бот-орулга-чарылгаже шилчээн.

Совхоз күрүнеге эът садарының квартал планын 100 хуу күүсеткен.

* * *

Бо чылын ажыглалга кирер механизастаан чаа ферманың тудуунда ажылдап турар тудугжулар кварталда 10000 рубльдиң тудуг ажылдарын кылыр планныг тургаш, ону 20 муң рубльге кылганнар. Тудугжулар Г. Калдаң, К. Бүлчүң ак сеткилдиг, кызымак ажылы-биле шаңнал-макталды чедип алганнар.

Б. ДОЮНДУП,
Чүргүй-оол Хомушку аттыг совхоз. Тес-Хем район.

ИЙИ ЭЭЛЧЕГ-БИЛЕ

Он чеди кижиден тургустунган «Май 1» совхозтуң ыяш белеткээр бригадазы ийи ээлчег-биле ажылдап тургаш бирги кварталдың планын 113 хуу боттандырган. Бригада 350 кубометр хана ыяжын, 200 кубометр чуга маңзайы, 40 кубометр херим ыяжын белеткээн. Совхоз мооң мурнунда тудуг материалдарын өске черлерден улуг ортек-биле садып ап, ону ырак черден сөөртүп турган. Ам болу белеткээш, херегледден артканын сайгарып турар апарган.

Борис Комбуның бригадазында үр чыл ажылдап турар шалып иштиг ажылчыннар В. Ким, Б. Кара-оол, И. Биче-оол, С. Кол, Ю. Кара-Сал, трактористер Д. Самаарай, Д. Мидок коллективтиң күш-ажылчы чединишкиннинге боттарының төлептиг үлүүн кииришитирип турарлар.

Д. АЙР-САНАА.

ОРГАНИЗАСТЫГ ДООСКАН

Барыын-Хемчик районда «Доң-Терезин» совхозтуң ажыл-ишчилери юбилейлиг чылда күрүнеге эвээш эвес дүктү дужаар. Бо хүннерде ажыл-агыйы өшкү кыргылдазын организастыг чоруткаш, ону кыска хуусаада дооскан.

Ниитизи-биле 11 кодан өшкүден кыргыттынган 2500 килограмм эки шынарлыг дүктү складче киирген. Бир башка онаашылар ортумаа-биле 900 грамм «чымчак алдын» алдынган.

Совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи Даларооол Ооржак 282 өшкүлериниң бирээзинден-не 1,3 килограмм дүктү кыргып алгаш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. Аныяк малчын Сергей Монгуш 273 өшкүлериниң бирээзинден-не 1 килограмм дүктү алган.

Совхозтуң дирекциязы, партком база профэвилел болгаш комсомол комитеттери хой кыргылдазын кыска хуусаада шынарлыг чорудары-биле организастыг ажылдарны баш удур планнап тургускан.

Бистиң корр.

БЕЛГОРОДЧЕ АЪТТАНЫПКАН

Улусчу чогаадылганың ийиги Бүгү-эвилел көрүлдезиниң Красноярскиге эрткен зона көрүлдезиниң лауреады, республиканың профтехөөредилге черлериниң «Молодость трудовая» ансамблиниң фольклор коллективи Белгород хоорайже аъттанынкан.

Орта Ыраккы-Чөөн чүктүң, Чөөн болгаш Барыын Сибирьниң, Уралдың, төп зоналарның тиилекчилери ужуражып, көрүлдениң Баку хоорайынга болур чадазының киржикчизин илередир. Бот-тывыңгыр артистер училищеде ажыттынган экспериментальдыг лабораторияга боттарының кылып алганы тыва хөгжүм херекселлерин ойнап, каргыраа-сыгыдын салбышаан, ыры-шоорлуг аъттанган. Оларны Профтехөөредилге черлериниң күрүне комитединиң даргазы Я. В. Сарбаа база училищениң директору А. П. Суменков үдеп, чединишкиннерни күзээннер.

К. ДАНЗЫН.

М. С. ГОРБАЧЕВТУҢ РУМЫНИЯ СОЦИАЛИСТИГ РЕСПУБЛИКАЖЕ АЛБАННЫҢ НАЙЫРАЛДЫГ АЯН-ЧОРУУНУҢ ДУГАЙЫНДА

Румын Коммунистиг партияның Чиңгине секретары, Румыния Социалистиг Республиканың Президентизи Н. Чаушескунуң чалаавы-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары М. С. Горбачев Румыния Социалистиг Республикаже майның сөөлгү декадазында албанның найыралдыг аян-чоруун кылып баар.

(СЭТА).

АЯН-ЧОРУК УЛАМЧЫЛАВЫШААН

М. С. Горбачев Францияның Премьер-министри Ж. Ширак-биле май 15-те ужурашкан.

Беседаның кол кезиин француз-совет харылзааларга тураскааткан. Харылзааларның мурнуку найыралдыг шинчизин долу хемчээлге катап тургузары-биле оларга элээн улуг идиг бериишкиннери негеттинип турар деп, М. С. Горбачев чугаалаан. Францияда антисоветизмниң күштелип турар илерээшкиннерин совет хөй-нииити кайгап болгаш сагыш човаашкын-биле хайгаарап турарынче Ж. Ширакtың кичээнгейин угландырган.

Француз-совет харылзааларны экижидериниң күзенчиин Ж. Ширак чугаалаан.

Боо-чепсекти дужурериниң, ядролуг чепсектен Европаны хостаарының ортумак ыракшылдыг ракеталарының болгаш оператив-тактиктиг ракеталар талазы-биле ССРЭ-ниң инициативаларынга хамаарштыр НАТО чурттарының болгаш делегейниң хөй-нииитизиниң ээлеп турар туружунуң дугайында айтырыглар талазы-биле делгерецгей санал-онал солчулгазы болган. Боо-чепсекти боттуу-биле дужурерринге баштайгы, шиитпирлиг базымны кылыр арганы берип турар дугуржулгаларны дилеп тыварынга француз удуртулга чогаадыкчы салышкынны киирерирге идегелди М. С. Горбачев илереткен.

Чугаалажып орар кижиниң дилээ-биле М. С. Горбачев эде тургустунуушкуннуң принциптерин, сорулгаларын болгаш ооң идеяларын боттандырып чорударының аргаларын кысказы-биле тайылбырлап берген.

Эде тургустунуушкунга чединишкиннерни Ж. Ширак күзеп, ону чүс чылдың төнчүзүнде эң чугула болуушкун кылдыр хүлээп көөр кайгамчык, улуг сонуургалдыг болуушкун деп адаан.

Беседага Э. А. Шеварднадзе, Францияның даштыкы херектер министри Ж.-Б. Рэмон киришкен.

* * *

Премьер-министр ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга чораан.

Аалчыга байыр чедирип, ийи чурттуң аразында эртем талазы-биле калбак харылзааларны тудуп турар деп, ССРЭ-ниң ЭА-ның президентизи академик Г. И. Марчук демдеглээн. Кады кылып турар ажылдар космос делгемниң тайбың шинчээдип алыры, математика, астрономия, астрофизика, бедик температураларның физиказы, химиктиг физика болгаш өске-даа талаларны хаара тудуп турар.

Совет Эвилели эде тургустунуушкунунуң болгаш чаартылгашкынның делгем политиказының оруунче шилчип кирген ол чорук делегейниң хөй-нииитизиниң болгаш боп чаңгыс ада-чурттугларының улуг сонуургалын болдуруп турар деп, Премьер-министр чугаалаан. Космос шинчилелдериниң совет программазын аалчы бедик-биле үнелеп көрген болгаш Франция ол талазы-биле кады ажылдажылганы чорударынга улуг сонуургалдыг боор турарын ол медеглээн. Ооң тодаргай боттанышкыны 1982 чылда баштайгы француз космонавтының ужудуушкуну болган. Францияның болгаш Совет Эвилелиниң Эртемнер академияларының аразында харылзааларны көвүдедирюн, эртемденнерниң кады ажылдажылгазының француз-совет найыралдыг харылзааларны хөгжүдеринге арганы бээри дээш туржуп турарын Ж. Ширак чугаалаан.

* * *

Кежээ Премьер-министр Кремльдиң Съездилер ордузунга Л. Минкустуң «Дон Кихот» деп баледин көрген.

Аалчы-биле кады Н. И. Рыжков чораан.

(СЭТА).

«МИР» КОМПЛЕКСТИҢ УЖУДУУШКУНУ

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. Юрий Романенко болгаш Александр Лавейкин оларның космоска он бешки вахтазы эрээн.

Эрткен хүннерде ужудуушкун программазынга «Квант» модульду ажылладыры, ооң эртем аппаратуразының ажылдарын хынаары, Совет Эвилелиниң девискээриниң чамдык районнарын хайгаараары болгаш чурукка тырттырары, медицина шинчилелдери кирип турган.

Космонавтылар модульда тургускан «Электрон» аппаратураның ажылдаарын шенеп көргеннер. Ол аппарат башкартынып чоруур комплекстиң агаар составын хандырар системаларының элементилериниң бирээзи болур болгаш ону сугнуң электролизиниң аргазы-биле кислород алырынга ажыглаар.

Экипаж эртем-шинчилелдерин чорударынга астрофизика модульюн белеткээрин уламчылап турар. Техниктиг шенелделерни чорударын, станцияның иштинде системаларын хандырарын база планнаан.

Май 16-да Юрий Романенко болгаш Александр Лавейкин дыштанган. Радио болгаш телевидение дамчыштыр харылзаа үезинде олар боттарының өг-бүлелери-биле ужурашканнар.

Ийи космонавтының кадыкшыл байдалы эки.

Башкартынар «Мир» комплекстиң ужудуушкуну болур чогууру-биле эртип турар.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

● **СЫКТЫВКАР.** Печораның хөмүр-даш разрезиниң шахтерлары бо беш чылдың эгезинден бээр пландан ажыр 2 миллион тонна хөмүр-дашты казып тыпканнар. Продукцияның бо хире хөй хемчээлдиг немелде бүдүрүүшкүнү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткениниң күселиби-биле чедип алдынган.

Айның болгаш кварталдың планын ыяап-ла ажыр күүседир дээш чарыш разрезте калбарган. Чүгле «Воркутауголь» каттыжышкында безин 20 коллектив планны ажыр күүседир дээш доктаамал чаржып турар.

● **ВОЛОГДА.** Вологданың сугжулары чүък сөөртүлгезиниң чаа аргазын бо чылын эң баштай ажыглап эгелээннер. Сухона хемниң суу часкы үер үезинде арбын турда, 250 судноларга областың барыын талазында ырак районнарже 78 муң тонна ажыг янзы-бүрү барааннарны болгаш тудуг материалдарын алгаш чорупкан.

Хем суу улгадыр бетинде ол хире хөй чүъктү баш удур судноларга чүдүрүп, белеткеп алгаш турган. Бо арганы мооң дараазында чылдарда үргүлчү ажыглаарын сугжулар шиитпирлээн.

● **БРЕСТ.** Областың тараажылары тараа культураларын кидин түлүк чаштырып турар. Чурттуң мурнуу болгаш барыын талазынга чаа бо чылын орай дүшкен, үргүлчү соок боор турар. Эртемденнерниң сүмелээниң ёзугаар часкы хову ажылдарында чаа дешпилгелиг аргаларны ажыглап турар. Чижээлээрге, областың колхозтары болгаш совхозтары бо чылын хөй чылыг херегээр кукуруза культуразының үрезиннерин бир янзы кылдыр ажылдап кылгаш чаштырып турар.

● **ОРДЖОНИКИДЗЕ.** Соңгу Осетияның көдээ ажыл-агыйының ажыглал шөлдериниң үнүш-дүжүткүр чоруун бедидеринге республиканың геология-шинчилел экспедициязының специалистери дузалажып турар. Глауконнитиг элезинниг черниң шинчилел ажылын дооскаш, үлетпүрге ажыглаары-биле дамчыдып берген. Ол минерал тараа шөлдериниң эки чемишчидилгези болур. Ында калий бүдүмелдиң үлүг хуузу хөй.

● **АСТРАХАНЬ.** Астраханьның хемчилери пассажирлер аргыштырылгазын эгелээн. Эжиндириишкинни «Денис Давыдов» теплоход навигацияны ажыткан. Хөй пассажирлерни ап алгаш, ол Волга хемин өрү өскепкен. Куйбышев хоорайдан туристерни ап алгаш, май байырлалының хүннеринде ол Волганы куду баштаар.

● **МУРНУУ-САХАЛИНСК.** Мурнуу-Сахалинскиниң Симушир ортулуунуң чурттакчылары шуптузу аныяктар. Ында пенсия чедир назылап берген кижилер чок. Симуширнуң чурттакчылары чоокта чаа үш квартиралыг бир бажыңны тускайлааш, ону уруглар садыг кылдыр эде дерээнннер. Аңаа ыяылап ажылдаар кижи тывылбас боорга, аныяк иелер боттары ээлчег ёзугаар бичии чаштарны ажаап-карактап эгелээннер. Суурнуң чурттакчылары шуптузу тускай ажылдыг болганындан, тускай керген акша-шалың бардаа болза, аңаа ажылдаар кижилер тывылбас боорга, аныяк иелер эки тура эгезинден ээлчежип ажылдап турарлар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ тырттырган чуруу.

— Кызыл районда «Тиилелге» совхозка он ийи чыл дургузунда бызаа ажааган ажылчын Ханды Монгуш чаш малды эки ажаап, чемгерериниң бүгү-ле чажыттарын кончуг эки билир,— деп, фермада зоотехник Зинаида Хомушку чугаалаан чүве.

Бызаа ажаакчызының көргүзүглери кудулавайн турар. 335 баш чаш бызаа бар. Оларны күш кирр азыраар сорулга салдынган. Ханды Монгуш ол хүлээлгезин шыдап-даа турар.

Ооң көргүзүглери мындыг: айда бызаалардан бир тонна 180 кг немелде деңзи алырын, ол 3 тонна 385 килограмм чедирип келген. Планныг даалгазын ийи катап ажыр боттандырган, Улуг Октябрьның 70 чылынга алдар болдургаа социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда.

Тес-Хем РАҮК-түң ажылдакчыларының кичээнгейинге

НЕГЕЛДЕНИҢ КОШКААНДАН

Чүве бүрүзүн ажык-чарлыг, дорт чугаалажыр, сайгарар болза түңнелдиг болур деп бодаар мен.

Бүгү-ле чүвени бактаар дээш эвес, бистиң совхозтуң ажыл-агыйының байдалын бижиксеедим.

«О. Шынаа» совхозтуң эрткен беш чылдарда чединишкиннери хөй турган. Районга эвес, харын-даа республикага ат-сураглыг ажылчыг деп мактадып-даа турдувус. Амгы үеде байдалывыс бисти дүвүредип турар.

Совхозта профэвилел комитеди (даргазы В. Д. Кылаң-оол) амгы үениң негелделеринге дүүштүр ажылын эде тургуспаан. Коллективтерниң болгаш ажыл-ишчилерниң ортузунда социалистиг чарышты организастап турза-даа, ооң түңнелдерин түдүрбейн турар. Планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни, оларның күүселдезиниң көргүзүүн, көскү черлерге аспаан. Кысказы-биле чугаалаарга, көскү агитация талазы-биле ажылывыс багай.

Амгы үеде дешпилгелиг, чаа арга бот-орулга-чарылгалыг бригадаларны, звенолар-ны болгаш кэрээ-биле ажылдаар өг-бүле звенолары четпес организастаан. Ооң арга-хевирлерин, ажыктыг дузазын ажылчыннар ортузунга тайылбырлаар ажылды чорутпайн келген.

Аныяктарны мал ажылынче хаара тудар ажылды организаставайн, аңаа ала чайгаарлаашкынның агымынче киирген. Ол талазы-биле совхозта комсомол комитеди (секретары П. Балзанай) кандыг-даа ажылды чорутпайн турар.

Совхозта машина-техниканың ажыглалы чогуур деңнелге тургуспааныңдан, оларның чүгле 25—30 хуузу ажыглаттынып турарын айтырга четчир. Кол инженер В. Б. Тумат бо ажылды четпес башкарып, ында ажылдап турар ажылдакчыларындан, механизаторлардан негелде чок. Специалистерниң күш-ажылга сагылга-чуруму кошкак, кижизидилге ажылы куду деңнелде тургустунган. Автопарктың, МТМ-ниң санитарлыг байдалы багай.

Аңаа хамаарылгалыг партия, комсомол, профэвилелдиң эге организациялары эде тургустунмааныңдан оларның кылып турар ажылы көзүлбес. Ниитизи-биле ында контроль кошкак.

Мал ажылында дээредээр, эки көргүзүглеривис чок. Харын-даа эрткен чылдыңындан чаш малдың болгаш улуг малдың өлүп, хораар чоруу кызырылбаан. Малчыннарның ажылга ээ-харысалга чогу-биле малды чидирер чоруу база көвүдээн.

Күрүнеге дужаап турар малдарның дириг деңзизи куду. Коданнарда малдарның туруп турар байдалы зоотехниктиг негелделерге дүүшпес. Кол зоотехник В. М. Хажылай, кол мал эмчизи Ш. Ш. Ээдем ортумак звенонуң специалистериниден негелде чок, дөгейленчек, салдынчак чоруундан мал ажылы сандаргай байдалда.

Совхозтуң дирекциязының талазындан мал оолдаашкынының үезинде мал чемнери, эмнер, фонарьлар-биле хандырган. Кижи эмчилери, автомагазин график ёзугаар чорун турар.

Специалистерни машина-техника-биле хандырып турза-даа, оларның ажылынга хыналда, контрольду дирекцияның талазындан кошкак кылында деп бодаар мен. Бо бүгү четпестерниң үнүп турар чылдагааны-даа ында.

Совхозумга чүнү кылган мен, харылап турар ажылымга канчаар эде тургустунган мен, тургустунуп келген четпестер дугайында айтырыгларны эдеринге кандыг шиитпирлиг хемчеглерни киирген мен дээрзин бодунда шыңгыы негелде чогун үстүнде фактылар херечилеп турар.

Айыттынган четпестерни эдип алыр дээш, парткомнуң, кедээ Советтиң күүскомунуң хуралдарынга чугаалажып, аңаа доктаал, шиитпирлерни хүлээп ап турар. Оларның күүселдезиниң дугайында чугаалашпас, ол-ла бүгү чүүлдер саазын кырында хевээр артып турарындан ол четпестер шак-ла ынчаар уламчылавышаан.

Совхозтуң кол специалистеринге болгаш шүгүмчүлелдерни олар хүлээп албас, харын-даа ооң ат-алдарын баксырадып, халдаашкын кылдыр хүлээп ап, боттарын агартынарын кызарлар. Четпестерни сойгалап, шүгүмчүлээри белен-не харын. Ону эдип алырынга шиитпирлиг, дээштиг хемчеглер херек.

Күрүнениң хөй саннын малмаганы багай ажаалдадан өлүп, хорап турар. Малчын коданнарга контроль санаашкыннарны чорутпайн турарындан малдың чидер чоруу база көвүдеп турда кол-даа, ортумак-даа эртемниг специалистерге кандыг-даа хемчег-онаалданы хүлээтпейн, чүү-даа болбаан чүве дег, олар акша-шалыны ай санында арыг-чаагай ап турарын совхозтуң дирекциязы чүнү-биле тайылбырлаар иргя? Азы часкан-дыр дээш, эдип, мининип турар-дыр дээш уламчылаар бе? Хамаарышкан участогунга ээ-харысалга чок, элең-халаң специалистерниң түңнел үндүрер үези келген-дир.

М. ТЮЛЮШ,
«О. Шынаа» совхозтуң күш-ажыл камгалалының болгаш техниканың озал-ондак чок чоруунуң талазы-биле инженери.

АМ-ДАА ШҮГДҮНЕР, ЧЕТПЕСТЕРНИ КАТАПТАВАС

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери эрткен кыштаглаашкынны эки эрттирер дээш шудургу белеткелди чоруткаштың түңнелинде чамдык чедиишкиннерлиг болган. Фермалар, бригадалар болгаш малчын коданнар мал чеминиң бүгү хевирлери-биле эрткен чылдарның деңнелинден ыракта хөй курлавырлар-биле хандыртынган турган. Ооң түңнелинде эң ылаңгыя кышкы үеде сүт бүдүрери эрткен чылдың деңнелинден бедик болган. Чүгле бо чылдың эрткен дөрт айларында бир инекке онааштыр сүт саалдазы эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 44 кг көвүдээн. «Чыраа-Бажы» совхозтан аңгыда районнуң бүгү совхозтары эрткен чылдың деңнелинден сүттү бүдүрерин-даа, садарын-даа, бир инекке онааштыр саап алырын-даа бедиткен.

Ооң уламындан район бирги кварталдың күрүнеге сүт садарының планын 102,7 хуу, а «Хөндергей» совхозтуң Аймак сүт-бараан фермазының коллективи (эргелекчизи Роза Донгак) 126 хуу күүсеткеш, сүт-бараан фермаларының арасынга тиилекчи болуп шылгараан.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз күрүнеге сүт садарының чартык чыл планының 75 хуузун бо хүннерде күүседип апкан. Бо дээрге кышкы үеде малдың чемгерилгезин сүт-бараан фермазының ажылдакчыларының шын организастап келгениниң түңнели-дир. Бо чылдың эрткен дөрт айларында районда улуг малдың баш санының кадагалалы 97 хуу болганы, кыштаглаашкынны чүгээр организастап турганының база бир херечизи.

Ынчалза-даа чамдык кылдынган ажылдарны, «хөлегелеп» турар чедимче чок чүүлдер ажыл-агыйларда ам-даа эвээш эвес. Хойжу бригадалардан үстүнде адаттынган совхозтуң Бора-Хөл хойжу бригадазы (бригадири Солдат Сат). «Хөндергей» совхозтуң (бригадири Чокпак-оол Сат) 100 баш төрүүр хойдан чүгле 62—69 хураганнарны тус-туста камгалап алганнар. «Хөндергей» совхозтуң он бир төрүүр хой коданнарындан 3 кодан 100 хойга онааштыр 32-ден 43 чедир хураганнарлыг болган. Ол бригаданың малчыннары Доржулдай Сарыглар 32, Овус Түлүш 35 хураганнарны төрүүр чүс хойдан ап, ниитиниң малының баш санының өзүлдезинге улуг когаралды чедирген. Ол совхозта эң дээре дээн малчынның көргүзүү 100 хойдан чүгле 78 хураган, ол дээрге социалистиг хүлээлге хамаанчок планныг даалгадан безин куду көргүзүг-дүр.

Мал төлүнүң камгалалынга мындыг куду көргүзүглүг болганы дээш ол совхозтуң кол мал эмчизи турган Көк Монгуш ажылындан хостаттырган.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң 10 төрүүр хой коданнарындан 3 коданның 100 башка онааштыр камгалап алган хураганнары 33-тен 46 баш болган. Ол совхозта кол мал эмчизи Алексей Монгуштуң билии, дуржулгазы четчир хирезинде ажылынче ам-даа ханылавайн, эде тургустунмайн турарын бо чижектер тодаргай херечилеп турар.

Кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирери дээрге, малчын кижи бүрүзүнүң харыысалгазындан кол хамааржыры билдингир. Кым кызымагыл, ооң түңнели, агаар-бойдустуң байдалындан хамаарылга чокка, кезээде эки болуп турарын амыдырал бадыткап турар. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтан малчын Сарыг-оол Кужүгет бо хүннерде 100 баш төрүүр хойга онааштыр планын күүседип турда, ооң кожалары Николай Монгуш 100 хойдан 33 хураганны, Кимчик Ооржак 37 хураганнарны камгалап алгылаан. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Ак-Хая хойжу бригадазының малчыннары Роза Сарыглар 100 хойдан 100 хураганны, а Чечек Монгуш 93 хураганнарны камгалап ап турда, ооң мырыңай-ла кожазы Делгер-оол Ондар 100 хойдан 60 хураганны алган, а ооң кожазы малчын Каваа Саяның кодандан эрткен дөрт айларда 50 ажыг баш чаш хураганнар өлүп хораан.

«Искра» совхозтуң малчыны Оттукпан Монгуш кускуну үеде кыштаан безин орта септеп албайн диинңеп чоруй барганының түңнелинде, мал оолдаашкынының үезинде ук кодан берге байдалга таварышкаш, хөй хураган өлген. Совхозтуң удуртулгазы кончуг орай миннип кээп, Оттукпан Монгушту ажылындан хостаан.

Агаар-бойдустуң ниити байдалы бо кыжын районга чамдык берге чылдарда деңнээрге черле чүгээр. Ооң-биле чергелештир мал чеминиң курлавыры база четчир. Ынчалза-даа малдың өлүп хораар чоруу мурнуку чылдардан кызырылбайн турар. Эң ылаңгыя СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Большевик», «Хөндергей» совхозтарда бызаа болгаш анай-хураганнарның хорамчазы хөй болуп, совхозтарда мал ажылының тускай эртемниглериниң малды азыраарының болгаш семиртириниң талазы-биле баш бурунгаар перспективтиг план чок ажылдап келгениниң түңнелинде, районнуң совхозтарының бирги кварталда күрүнеге дужааган малдарының күжү арган болуп турар.

Бирги кварталда бүгү дужааган бода малдарның 6 хуузу, шээр малдарның 55 хуузу арган болган. «Искра» совхозтуң дужааган бода малының 16 хуузу, шээр малдың 11 хуузу ындыг. Ол совхозтуң кол зоотехниги Бүрбү Монгуш малдың семиртилгезинче кичээнгейни салбайн келген. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң дужааган хой-өшкүзүнүң шуптузу, «Чыраа-Бажы» совхозтуң 66 хуузу эң кудуку күшке дужааттынган. Байдал мындыг турда, ол совхозтарның кол зоотехниктери ам безин олчаан туруп турар бүдүн-бүдүн сарааттарны кажан, каяа ажыглаар дээш камнап арттырганы билдинмес.

Четпестерниң тыптып келгенинге буруулугларны шуптузун санаар чүве болза, даңзызы ам-даа уламчылап болур. Ол дээрге районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынының тускай эртемниглеринден эгелээш районнуң удуртукчуларынга чедир бүгү эштерниң кошкак ажылдааның түңнели дизе чазыг болбас. Ол ышкаш четпестерни үе-шаанда илередип тывар ужурлуг. Совхозтарда улусчу контрольдуң башкарыкчы бөлүктери база бот-идепкей чок ажылдап, кыштаглаашкын эгезинде ооң белеткелиниң талазы-биле бир ниити хыналда кылып, ооң ыңай мал чеминиң чарыгдалдары ийикпе, азы чаш мал төлүн сан-учётка киирип ап турары, дээн чижектиг ийи-бир рейдилер, хыналдалар-биле колдуунда кызыгаарлаттынып каап турар. Илереттинген четпестерни эдериниң болгаш ону катап болдурбазының дээштиг хемчеглери алдынмайн артып каап турар.

База ол чижектиг районнуң улусчу контроль комитединиң кыштаглаашкын талазы-биле планнап чорудуп келген хыналдалары дээш чок болган. Илереттинген четпестерни үндезини-биле эдериниң дээштиг хемчеглери чок болуп турар.

Мал ажылын хөгжүдериниң депшилгелиг аргазы болур бригада болгаш өг-бүле керээзи, бот-орулга-чарылга дугайында чугаа хөй чоруп турза-даа, ону амыдыралга боттандырары кончуг оожум. Бо аргаже дидими-биле кирип, мал ажылында кижилерни материалдыг болгаш моральдыг сонуургалдарын чүгле хүнү-биле эвес, а ажылдың төнчү түңнелдери-биле дүүштүрүп ажылдаарын үе негеп келген. Бо айтырыгны чедиишкинниг шиитпирлээрде малчыннарны бот-орулга-чарылганың үндезиннеринге билдилиг өөредири чугула. Ону чүгле мал ажылының тускай эртемниглери эвес, совхозтарның бухгалтер аппарады, экономиктиг албанның ажылдакчылары бир демниг чорудар ужурлуг.

Мурнуку чылдардагызы дег дыка хөй санаашкыннарны, хемчеглерни ажылдап кылгылаан. Ынчалза-даа оларның кол нуруузу саазын кырында болуп артып калгылаан. Бо четпестерниң эң кол чылдагааны кайдал дизе, малчыннар ортузунда политмассалыг болгаш организакчы ажылдарның деңнели ам-даа үениң негелдезинден ыракта чыдып каап турарында.

Кыштаглаашкынга эки белеткенири дээрге кажаа септеп, хой, мал чеми белеткеп аарындан аңгыда малдың чайгы семиртилгезин чогуур деңнелге тургузуп алырындан кол хамааржыр.

Х. МОНГУШ,
Чөөн-Хемчик районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

ПЛАНДАН АЖЫР —ЧАА БАЖЫҢ

Шагаан-Арыгда О. Уйнуктуң бригадазы бо чылдың бирги кварталында ийи аал ишти чурттаар ийи бажыңны тудуп, бир бажыңны пландан ажыр күүсеткен.

Ол мурнакчы бригада «Тыва автотранс» каттыжыышкынының КМК-да шалыпчыларның одуруун баштап турарларның бирээзи. Ооң кежигүннери эрткен чылын-на бригада керээзинче киргеш, ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип келген. Улуг Октябрьның 70 чылынга аллар болдурган социалистиг чарышка киришкеш, чыл планын хуусаа бетинде доозарын шиитпирлээн. Ажыл-херек сөс-биле карышпайн турар. Баштайгы күш-ажылчы тиилелге чедип алдынган. Чылдың квартал планын ийи катап ажыр күүседип, 396 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирген.

С. ДАНЗЫ.

ЧАГЫГНЫ КИИРГЕН

«ШЫНГА» ХАРЫЫ

Бо чылдың мартта үнген № 53 «Шын» солуннуң «Мергелдей» булуңунга «Үрелген хевээр турар-ла бе?» деп эгелиг шүгүмчүлелдиг чагааны парлаан. Кызылда үн бижидер цех эрткен чылдың июльдан эгелээш ээнзирээн, үнүң чагыг ёзугаар бижидер аппарат үрелген. Чонга ачы-дуза чедирериниң бир хевири — үн тырттырар ажылды амгы хүннерниң негелдезинге дүүштүр кажан эде тургузарыл деп айтырыгны автор салган.

Аңаа харыыны «Тывафото» бүдүрүлге каттыжыышкынының директорунуң хүлээлгезин күүседип турар В. А. Албандан редакция алган. Үн бижидер аппараттың дискогравының кол бедиириниң резинадан кылган херексели чогундан студия үн бижидилгезин кылбайн турар. Амгы үеде үлетпүр шак ындыг аппаратураларны болгаш артык кезектерни бүдүрбейн турар.

Оон аңгыда аппаратураларның сайзыраңгайжааны-биле холбаштыр үн бижидеринге ажыглаар чонукчулар бүдүрер завод чонукчуларны база өскертип каапкан. Ынчангаш бистиң студияның ап турары чонукчуларның техниктиг байдалы мында бар дискографка таарышпас. Бо чорук бижидилгениң шынарынга салдарлыг.

«Тывафото» бүдүрүлге каттыжыышкыны аппаратураларның солуурунуң бүгү хемчеглерин ап чорудуп турар. Үн бижидилгезинге хереглеттинер аппаратураларга чагыгны Тыва АССР-ниң Күрхандырылгазынга киирген.

«СҮТ ПУНКТУЗУ ХАГДЫНГАН, ЧҮГЕ?»

Ындыг эгелиг материалды бо чылдың апрельде № 79 «Шынга» парлаан. Эрзин суурда сүт пунктузунуң чанында чылдан чылче улгадып келген «ногаан хөлчүгештиң» дугайын болгаш сүт пунктузунуң иштиң, даштында санитарлыг байдалдың багайын шүгүмчүлеп бижээн.

Аңаа хамаарыштыр харыыны Эрзин райкүүскомунуң даргазы Н. В. Чындыгыр редакцияже чоруткан. Ында бижип турары болза:

Сүт хүлээп алыр пунктунуң иштики санитарлыг байдалы, иштинде кудук суунуң анализи багай дээш бир ай иштинде хагган турганы шын.

Ам мында чугайлап, будуур ажылдарны кылгаш, сугну өскээртен дажып эккеп турар. Пункт март 17-ден бээр доктаамал ажылдап келген. Чаа пунктуну туткуже ынчаар ажылдаар.

Кызылдың сүт комбинадының дирекциязы Эрзинге сүт хүлээп алыр пунктунуң тудуунуң төлевилел-смета документизин тургузуп кылып турар. Ол белен болурга дараазында чылдың планынга ону киирери көрдүнген.

Солунда шүгүмчүлээн «ногаан хөлчүгешти» эдер сорулга-биле эмнелгениң администрациязы дараазында хемчеглерни алыр: септиктиң үүрмек септелгезин июнь 15-ке чедир кылыр. Септикте долуп турар сугну сордурары-биле чурттала-коммунал ажыл-агыйының суг сордурар машиназын ажыглаар.

СЕПТЕЛГЕ БРИГАДАЗЫН ЧОРУТКАН

Тес-Хемден Д. Мижит телевизор көргүспейн турарының дугайында редакцияга дыңнаткан. 1986 чылдың бирги чартыындан бээр телевизор орта көргүспестээн, бирде үнү чок апаар, бирде шуут агара бээр деп ол бижип турар. Самагалдай суурда чүс алдан чеди пенсионер бар. Клуб барып кино, концерт көрүп турар аргазы чок кырганнарга телевизор ёзулуг эш болур. Делегей амыдыралын, республикада болуушкуннарны, солун кинолары болгаш дамчыдылгаларны ийиги программа ажылдавайн турарындан олар көрбейн турар. Чамдык бажыңнарда радио кииртинмээн.

Чагаага хамаарыштыр харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң кол инженери Д. Б. Чоксумнуң дыңнатканы болза, четпестерни эдери-биле районче тускай бригаданы чоруткан. Даштыкы антенналарны тургузарын, телевизорларның септелгезин Амыдырал хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелери харыылап турар. Чамдыкта антеннаны шын эвес тургусканындан үн чок азы шокараңнадыр көргүзер апаарын чурттакчыларның билип алыры чугула. Чогум каналда үрелиишкиннерни, радио шугумун харылзаа ажылдакчылары эдер.

Чагаа парлаттынмаза-даа

СЕПТЕЛГЕНИ КЫЛЫП БЕРГЕН

Коммунист Э. К. Саая — күш-ажылдың хоочуну, Кызыл-Мажалык суурда чурттап турар. Ооң бажыңынга бо чылдың январьда септелге кылып эгелээш, ийи өрээлди тудуштурган хананы дешкеш, аңаа эжик кылган, үнер артык эжикти дуглаан, ийи печканы бускаш, электри удазынын солаан, кладовкага курагаг штукатура каккан, чугайлаан. А оларга системазын чуртталга бажыңынга таарышпас радиаторлар-биле шынар чок кылган. Ооң түңнелинде ону боду хоолай салып, хайындыртып катап кылдыртып алганының дугайын редакцияже ол бижээн. «180 рубльди бодум төледим. Ону эгидип алыр дээш чуртталга-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң начальниги Р. Миллер документиниң кылып бээрге септелге-тудуг участогунуң начальниги болгаш мастери катап кылган ажылдар дээш төлевес бис дээш төлеп бербээн. Аарыг-аржык, кырган кижи чээрби ажыг хонукта турээнимни-ле көрдүм».

Бо талазы-биле негелде-хомудалды чамдык удуртукчуларга киирерге түңнел чок болганын автор бижээн. «Ажылды багай шынарлыг, үрей кылып, ону катап эдер чоруктарны болдуруп, артык акша-хереңги чарыгдааны чөптүг болганы ол бе?»

Үстүнде фактыларны Барыын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитеди «Шынның» корреспондентизи А. С. Хертектиң киржилгези-биле хынаан. Бо дугайында комитет даргазы О. Монгуштуң редакцияже чоруткан харыызында дыңнадып турары болза:

«Бажыңның септелгезинге 1180 рубльдиң ажылы кылдынган дугайында Кызыл-Мажалык суур Советиниң күүскомунуң тургусканы алды кижи составтыг комиссияның хүлээп алган актызы бар.

Комиссия хүлээп алган соонда Э. К. Саая чамдык ажылдарга таарышпайн эде кылган, 100 рубльди төлеп бээрин негээн. Материалдар садып алганының дугайында чүгле 40 рубльдиң отчёттарын эккелген. Ону септелге-тудуг участогу төлеп бээр.

Ооң негелдезин ёзугаар бажыңның кирер эжиин солуур, верандазынга электри удазынын киирер, довурак кажаазының эргижирээн ыяштарын кылыр, бок-сүрээниң аштаар ажылдарны септелге-тудуг участогу кылып турар.

Авторнуң «районнуң септелге-тудуг участогунуң ажылдакчылары ажылды үрей кылып, ону катап эдеринге артык акша-көпеек үндүрүп турар» деп бижээн фактызы бадыткаттынмаан.

Ол ышкаш коммунист Э. К. Саая партия райкомунуң ажылдакчылары Д. Б. Саая, М. С. Хертек оларның кабинеттеринге келгеш төлептиг эвес аажы-чаң көргүскен. Шуугаазын үндүрүп, партия биледин октапкаш чорутканы дээш ону партия эге организациязының хуралынга шыңгыы сагындырган.

Ук бажыңны алгыдып, ооң капитал септелгезин кылыры районнуң чурттала-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелелиниң 1987 чылда планында көрдүнмээн. Ооң өг-бүлезиниң дилээн ёзугаар суур Совети болгаш чурттала-коммунал ажыл-агый бүдүрүлге эргелели бажыңның септелгезин кылып берген».

ӨГ-БҮЛЕНИҢ ШИИТПИРИ

«Барлык» совхозтуң малчыннары Эрес-оол Шойгуевич биле Стюра Ылый-ооловна Хертектер Кужурлуг-Ховуда турлаанга кыштааннар. Ийиги чылда олар улам-на холу дыңзыг ажылдап, Улуг Октябрьның юбилейинге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражырын шиитпирлээннер.

Эрткен 1986 чылда Хертектерниң өг-бүлези чүстенне 90 хураганны доруктурар хүлээлгелиг турган, херек кырында төрээн чүс хоюндан 122 хураганны доруктуруп ап, дүк планын база ажыр күүсеткеннер. Малдың продуктулуг чоруун бедидип, чаш төлүн чидириг чок камгалап алганы дээш 1986 чылдың түңнели-биле Эрес-оол Шойгуевич Хертек социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Д. САЛЧАК.

Хову-Аксыда «Тыва кобальт» комбинатта М. И. Лазаревке удурткан гидрометаллургия цегиниң коллективи юбилейлиг чылдың социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, бирги кварталдың түңнели-биле тиилекчи болган.

ЧУРУКТА: гидрометаллургия цегинде мурнакчы звенонуң кежигүннери (солагай таладан) Х. Куулар, М. Баян-оол, О. Д. Петров, Р. Сотпа, кран башкарыкчызы Н. Герасимова болгаш аппаратчик Н. Донгак:

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Хандырылгаңар кандыгыл?

Чаңгыс дем-биле

Чоннуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективи он ийиги беш чылдың баштайгы чылын багай эвес ажыл-иши-биле дооскаш, Тыва АССР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң, коммунал ажыл-агый болгаш амыдырал хандырылга ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады алган. Бо юбилейлиг чылда ол темпизин кошкатпайн ажылдап, 98 муң рубльдиң ачы-дузазын чонга чедирерин хүлээнген. Бирги кварталда коллектив кежигүннери 22,2 муң рубльдиң ажылдарын кылыр планын күүсеткен.

Коллектив эрткен чылдың эгезинден бээр бот-орулга-чарылга-биле ажылдап кирген. Бо депшилгелиг арганы багай эвес организастааның түңнелинде, кижи бүрүзүнүң ажылга хамаарылгазы экижээн, кылган ажылы дээш сонуургалы бедээн, харыысалгазы улгаткан. Кедээниң ажылчыларынга 12 хевириниң ачы-дузазын алды пунктуну дамчыштыр чедирип турар. Коллективте Кара-Хөлде комплекстиг пунктунуң эргелекчизи Ооржак Кара-кыс, Роза Даш-Сүрүң, Зоя Байтыы, Минчинмаа Очур дээн ышкаш бирги черде чоруп турар мурнакчылар бар. Тыва АССР-ниң чоннуң амыдырал хандырылгазының алдарлыг ажылдакчызы, СЭКП райкомунуң бюро кежигүнү Вера Бады, Клара Дилгижек, хоочун дааранықчылар Кожумаа Хертек, Серин Шагдыр, Салбак Ондар олар өскелерге ажыл-иши-биле үлегерлиг. Үстүнде адааным мурнакчылар аныяктарга арга-дуржулгазын дамчыдып, хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип чоруурлар.

Кадрларның мергежилин бедидери, камналга болгаш шынар айтырыы мында бирги черде. Үш кижи Ростов, Куйбышев хоорайларга курс эрттирип, өөренгеш келген. Арткан ажылчыннарның чамдызы Кызылда өөредилге-бүдүрүлге комбинадынга ээлчеглежип, курс өөредилгезин эрттирер. Ооң аңгыда ортумак школаның өөреникчилеринден технологтуг институтче, техникумче уруглар база шилип чорудары планда көрдүнген. Экономиктиг өөредилгени ажыл-биле холбаары чаңчыл болу берген.

Кижилерниң амыдырал чуртталгазынче, культурлуг дыштанылгазынче, кадыын камгалаарынче сагыш салыр турар. Ажылчыннар чурттаар бажың айтырыы колдуунда шиитпирлеттинген. Кадыы кошкак улуска чингеткен путёвкаларны тыпсып, дыштаныр хүннерде спортчу оюннарны, маргылдааларны, конкурстарны эрттирип келген.

Район төвүнден ырак эвесте, Шивилиг аржааны бар. Аңаа келир дыштаныкчыларга ачы-дуза чедирериниң белеткел ажылдарын амдыгааштан чорудa берген. Бо чылын орта 200 ажыг майгынны, орунну болгаш аяк-сава айылмаан, суугуларны хөлезилээри көрдүнген. Ол-ла аржаанга чурук тырттырар, баш таарар улусту тургузарын планнаан.

Эде тургустунуушкунун, дүргедээшкиниң негелдезинге дүүштүр ажылда шиитпирлезе чогуур айтырыглар база бар. Тээлиде амыдырал хандырылга бажыңын делгемчидер, «Бай-Тал», «Кара-Хөл» совхозтарның төптеринге хүлээп алыышкын пунктуларының чаа бажыңнарын тударын ыяап-ла чедип алыр. Бо болгаш өске-даа сорулгаларны чаңгыс демниг ажыл-иши-биле чедип алырын коллектив кежигүннери хүлээнип, Улуг Октябрьның 70 чыл болур оюнга уткуштур планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседирин дааңган ажылдап турар.

А. ХЕРТЕК.

Инициатива болгаш дуржулга

АЖЫЛЧЫННАР ДИРЕКТОРУН СОҢГААН

Москвада «Кызыл пролетарий» заводтуң ажылчыннары чиңгине директорун боттары соңгаан. Удуртукчу кижилерни ынчаар томуйлаары ажыктыг бе? Соңгулда шынап-ла демократтыг эрткен бе азы үстүү черлерден сүмелээн кандидатураны ажылчыннар эреңгейлеп бадылап каан бе?

Заводтуң чаа директору Юрий Иванович Кирилловче телефон долгааш, үстүнде айтырыгларга харылап бээрин оон дилээн мен.

— Заводка чедип келгеш, ажылчыннар-биле чугаалажып, чүвениң байдалын көрүңерден—деп, Кириллов харылаан чүве.

«Кызыл пролетарийге» доораан-на чеде бердим. 130 харлап, назы-хары улгады берген-даа болза, ук завод амгы үениң сан программа башкарылгалыг станоктарын үлетпүр роботтарын бүдүрүп турар. Ооң бүдүрген продукциязын ГФР, Италия, Финляндия, өске-даа чурттар күзелдии-биле садып ап турар.

Бир дугаарында-ла Констатин Игнатьевич Терешкин-биле ужуражы бердим. Заводка 25 чыл ажылдаан кадр ажылчын ам дээди класстыг фрезеровщиги апарган. Директорну канчаар соңгуп алганының дугайын оон айтырдым.

— Бистиң эрги директорувус Сергей Иванович Павлов өлүп калган. Директор чок завод турбас-ла болгай. Ындыг таварылгада шаанда кандыг турганыл? Үстүү черлерге шиитпирлээш, дужаал үндүрүп каар, а чаа директор келгеш, чеди, сес хонук ажылдап каапканда билип алыр чүве болгай. Заводче кирер эжик аксынга ындыг директорга ужуражы бергеш, кым, чүү кижи ирги, ажыл-агыйжы кижи болза эки-ле-дир ийин—деп бодаар чүве болгай.

— Эрги директорувустан дора эвес кижи биске херек—деп, дугуржуп, чугаалашкан бис. Чогум-на харын ол өйде СЭКП ТК-ның Пленуму эрткен. Михаил Сергеевич Горбачев демократияны калбартырының эргежок чугулазының дугайын аңаа чугаалаан. Мындыг таварылгада үстүүртен директор чорудуп бээрин манап орган хереэ бар бе? Боттарывыс соңгуп алыылы дижип, дугурушкан бис. Баштай элээн каш кандидатура турган чүве. Бо херекке чаңчыкпаан болганывыстан каттырынчыг чүүлдерге-даа таваржып турган бис. «Бир эвес директор соңгуур апарза чүгле бистиң цехтен соңгуур апаар, оон башка чөпшээреш пес мен» деп бистиң бир эживис чугаалаан. Шуут-ла ынча деп чугаалаан кижи, ынчалза-даа бо дээрге, баштакталыышкын болган боор. Кандидатураларның бүгү талалыын чугаалажып турган бис. Ажыл-херек дээш, завод дээш ооң кижилери дээш «аарып» чоруур ындыг кижини тып алырын оралдашкан бис. Кирилловка доктаагаывыс ол. Ону эки билир мен, бир кезек өйде бистиң цехтиң начальнигиниң оралакчызынга ажылдап турган чүве. Биске [illegible]дур-ле депшип эгелээн кижи. Эртем-билии бедик. Ховар кижилерниң бирээзи. Бодунуң ажылын сөөлгү ээриилге чедир билир. Кол инженер. Заводта ажыл-херектиң байдалын билир. Өске удуртукчулар-биле быжыг харылзаалыг. Эң кол шынары — бөдүүнү. Бистиң сагыш-човаашкыннарывысты билир. Кезээде кичээнгейлиг дыңнап алыр, дуза чедиржикчээр. Биргээр чугаалаарга бодувус киживис, бакка чедирбес...

Ооң соонда аныяк слесарь-септекчи Евгений Руденко-биле чугаалаштым. Техниктиг училище дооскаш, 1981 чылда «Кызыл пролетарийге» келген.

— Удуртукчу кижини ажылчыннар боттары соңгуп алыры дээш, ийи холум-биле бадылаар мен. Министерствога хамаарыштыр чүл дизе, бистиң ажылывыс — ниитиниң болгай-ла. Коллектив кежигүннери эки билир кижини депшидерге багай болбас. Эш-өөр тырттыжып соңгуптар боор деп карадаан хереэ чок, бир-ийи кижи чазып болур, а коллектив кажан-даа часпас.

Бистер соңгуп алыр дээн директорувуска бүзүрелди көргүскеш, аңаа дузалаар, ону деткиир талазы-биле хүлээлгени боттарывыска ап турарывыс ол болур. Чаңгыс кижи хаваанда чеди дырыштактыг, хоочун-даа болза ол кижилерни шуптузун билбес. Билир кижизин соңгуп алырга бистен чүве айтырары безин бир янзы. Кандыг-даа кижи чаңгыс шак иштинде өскерли бербес. Кирилловту бис эки билир бис, ол дээш чаңгыс үн-биле бадылаан бис.

Кирилловту удуртукчуга соңгуур дээш мээң турушкан бир чылдагааным — заводта ажылдап турар кижи бүрүзү директор болу берип болуру, чүгле бодун эки көргүзер, ак сеткилдиг ажылдаар, өөренир херек. Демократияның ханы утказы мында.

Юрий Иванович Кириллов 39 харлыг. Технологтан заводтуң кол инженеринге чедир аңаа ажылдап, өскен.

— Завод коллективиниң ниити хуралынга силерни директорга соңгуп турда, чүнү бодап ордуңар? — деп, оон айтырдым.

— Эпчогу сүргей-даа ышкаш сагындырып турган. Ылаңгыя мээң дугайымда кадыг сөстер чугаалаарга оргамдан соок дер саагайнып турган. Директор кандыг болур ужурлугул дээрзин ажылчыннар меңээ сагындырып турду. Хөй чагыгларны, шүгүмчүлелдиг сагындырыгларны-даа чугаалаан. Ол кончуг шын. Кижи бүрүзү бодунуң бодалын кандыг-даа удуртукчуга ажык чугаалаар ужурлуг. Кым-бир кижиниң бадылаар-бадылавазы хамаан чок, а шүгүмчүлел ыяап-ла турар ужурлуг. Хурал үр болган. Зал иштинде шыгырт долу. Ажылчыннар индирге үнүп келгеш-даа, орган черлеринден-даа чугаалап турган. Ажылчыннар мени деткип, меңээ дузалаарынга беленңдир деп чүвени аңаа билген мен. Ындыг деткимче-биле дагын-даа «ужуруптар».

Владимир ГОЛОВЧАНСКИЙ,
(ПМА).

Специалистиң сүмези

БИЛЗЕ ЧОГУУР

Хоранны болгаш хораннаан тараа үрезиннеринге чүгле тускай хептиг кижилер ажылдаар ужурлуг. Хоран бүдүмелдерин чүдүрерде, дүжүрерде оларны октап, кандыг-бир чүвеге үстүрүп болбас. Химикаттарны сөөртүрүнге, арыглап аштаарынга таарымчалыг демир кузовтуг машиналарны ажыглаары чугула.

Хоран бүдүмелдерин чүдүрген автомашинага кижилер олуралары, аъш-чем аймаа, мал чеми сөөртүрү хоруглуг. Хораннарны сөөрткен база үрезинни хораннап дооскан-да транспортту эки аштап арыглаары чугула. Хоран бүдүмелдерин чүгле тускайлаан складтарга шыгжап кадагалаар.

Склад курагаг, ооң ханаларында ойбак-дыдык чок, девиры үрелик эвес, шалазы бетоннуг болур. Хоран бүдүмелдерин тараа, мал чеми, аъш-чем продуктулары-биле ол бүдүмелдер-биле ажылдаарынга ажыглавас материалдар, херекселдер-биле катай шыгжап болбас.

Хоран бүдүмелдерин шыгжаарының болгаш үндүрериниң учёдун тускай журналга бижиир, ооң кадагалалын база чарыгдалын склад эргелекчилери харыылаар.

Ажыл-агыйның кол специалистериниң айтыышкынын ёзугаар хоран бүдүмелдерин химиктиг ажылдар чорударынга чөпшээрелдиг кижилерге складтан үндүрүп бээр.

Хоран бүдүмелдери урган саваларны тускай черге өртедир, демир саваларны арыглап аштааш, чүгле техниктиг сорулгаларга ажыглаар.

Эзилдиригле, чемиштер белеткээр, үрезин хораннаар, машиналарга чүдүрер, бүдүргүртүр, доозуннаддырар ажылдар кылып турар кижилерни тускай ажылчын хептер болгаш камгалал херекселдер-биле бүрүн хандырар. Чижээ, респираторлар, карак шилдери болгаш резин хол хаптар, сапыктар-биле хандыртынган турары күзенчиг.

Складтар, мал кажаалары база теплицалар болгаш өске-даа объектилерни дезинфексилеп, ажылдап турар ажылчыннарга доозун эртпес хөвең-саазын пөстер-биле кылган комбинезоннар, резина сапыктар, иштики хеп, кислота эртпес хол хаптарын халаска хандырары негеттинип турар.

Хоран бүдүмелдери-биле ажылдап турар кижилерниң ажыл төлевирин хүнде 6 шак кылдыр тариф ёзугаар төлээр. Гранозан, хлорофос, антофос-биле бир хүнде чүгле 4 шак ажылдаар ужурлуг.

Хораннар-биле ажылдаар кижилер баш бурунгаар эмчи шинчилгезин эртер. Хораннаашкын ажылдарын кылыр кижи техниканың айыыл чок чоруунуң дүрүмнери-биле таныжары чугула.

Хоран-биле ажылдап турар черлерге чем чиири, суг ижери база бажың дериг-херекселдерин шыгжаары хоруглуг. Ажылчыннарны хүнде-ле сүт болгаш сүт аймаандан кылган чемнер-биле халас чемгерер.

Хораннаашкын ажылдарын тускай дериглиг машиналар-биле чорудар. Бо ажылдарны хаттыг, бүргег, чаашкынныг хүннерде чорутпас. Хораннаашкын ажылдарын эртенги, кежээки шактарда чорудары ажыктыг.

Хоран-биле ажылдаарынга 18 хар четпээн уругларны, сааттыг херээженнерни, уруг эмзирер иелерни чөпшээревес.

Б. МОНГУШ,
агроном.

Херээженнер болгаш хостуг үе

БОДУНДАН ХАМААРЖЫР

Солуннуң апрель 3-те үнген номериниң «Шевер-кыс» булуңунга «Херээженнер болгаш хостуг үе» деп чүүлге хамаарыштыр бодалдарывысты болгаш саналдарывысты бижип ор бис. Шынап-ла, бистиң партия, чазаавыс чоннуң амыдырал-чуртталгазының материалдыг болгаш культурлуг байдалдарын хүн бүрү экижидип турарындан, херээженнерниң бажың ажылынга үндүрүп турар үе-шагы эвээжеп, кызырлып турар. Бо ажылды чиигедир дээш өг-бүлелерниң эр ээлери база улуг дузаны чедирип турар апарган. Ынчангаш херээженнер амгы үеде хостуг үезин чөп ажыглап, дыка хөй чүүлдерге четтигип турар апарган. Ынчалза-даа дыка хөй херээженнер өг-бүле туткан соонда, хөй-нииити ажылынга, спортчу болгаш культура-массалыг хемчеглерге киришпестей бээрлер. Чылдагаанын «бажыңда ажыл-иш, ажы-төл бар» деп тайылбырлаарлар. Моон соңгаар мындыг байдалдан уштунары күзенчиг. Ындыг болганда ол талазы-биле чер-черде херээженнерниң сүмележип, арга-дуржулгазын солуштурары-биле солуннуң бо айтырыгны көдүргени амыдыралдың кайы-даа адырларында эде тургустунуушкун чорууп турар бо үеде бистерге ажыктыг болур ужурлуг деп бодап турар бис. Ынчангаш бистиң өг-бүлевистиң амыдыралындан ол талазы-биле чамдык чүүлдерни бижидивис.

Бистиң өг-бүлевистиң эр, херээжен ээлери кайывыс-даа бажың ажылын аргалыг-ла болза, деңге кылып турар бис. Ажылдарны баш бурунгаар планнап алгаш билдилиг, аваангыр кылып өөренгенивиңден хөй үе камнап алдынар. Ол ышкаш уругларывысты бичиизинден тура-ла, бажың ажылын чалгааравайн, дүрген кылырынга кызымаккай өөредип турар бис. Олар ам биске улуг дузаны чедирип турар апарганнар. Оолдар, уруглары ажылгыр, кежээ, биче сеткилдиг өзер болза, ада-иеге-даа дыш, уругларның боттарынга-даа эки.

Хостуг үени үнелеп билиринге өөредир база бир чугула чүүл — боттарын хөй-нииити ажылынга, хурал-суглаага, кино-концертке болгаш спортка үргүлчү киржип турар кылдыр чаңчыктырып алыры. Борта кижиниң быжыг тура-соруу, күзели, бодун боду башкарып билири негеттинер. Чижээлээрге, мындыг-ла болгай, кижи элээн үениң дургузунда клубче барбайн, бажыңга олуруп-ла турар болза, клубтаар хөңнү безин чок апаар. Бот чаңчыгып эгелээр. А үргүлчү кинолап, концерттеп турар болза, бажыңга олуртунмас, кинолаксаар апаар. Ынчангаш бүгү чүүлдер баш бурунгаар кылдына бээр, кинолаар үе тыптып кээр. Спортчу оюннарга база ындыг боор чорду.

Ынчангаш бүгү ажылдарны планнап кылыры, бүгү чүүлдерге четчири кижиниң бодундан кол хамааржыр. Өг-бүлеге ажы-төл, авазы ачазы демниг дугуржуп, шиитпирлеп ажылдаар болза, культурлуг дыштанылгага хостуг үе четчир. Бистиң өг-бүлевис үе-шагывыс ажыктыг дыштанылгага кезээде четтигип турар болзун дээш кызып турар бис. Чамдык аныяк кижилер электен олутпайланып каары хомуданчыг. Ылаңгыя шырак херээжен спортчулар суг аап.

Бис солун дамчыштыр өске өг-бүлелерниң дуржулгазын база хөйнү билип алыксап олур бис. Херээженнер хостуг үезин канчаар тып ап, уруг-дарыг кижизидилгезинге, бажың ажылынга канчаар ажыглап турарын тодаргай чижектерлиг бижиирин күзээр-дир бис.

С. болгаш Н. ТЮЛЮШТЕР,
Өвүр районнуң Саглы суурунуң чурттакчылары.

ОМАК-ХӨГЛҮГ

Көктүг, шыктыг, каас-чараш
Бешпен хөлдүң эриин
чурттаан
Бергелерге торлуп болбас
Хөй-ле чонум омак-хөглүг.

Айлыг-бестиг, тоорук-каттыг
Ала белиг черивиске
Ажыл-ишке мурнакчы бооп,
Артел-совхоз хөгжүдээли.

Чурумалдыг суруувуска
Чурум-дүрүм быжыглаалы.
Сайзыралдыг Кара-Хөлдүг
Сагылгалыг болдураалы.

А. ИРГИТ,
Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны.

ХӨГЛҮГ БОЛГАШ ЧЫМЧАК СЕТКИЛДИГ

Кижизидилге ажылынга киирген үлүү дээш театрның «Хүндүлелдиң Демдээ» орден-биле шаңнаткан хүнүн утпас-тыр мен. Хоочун артистер-биле кады бүзүрелди берип турар аныяктарны база шаңнааныңга сеткилим өөрүп турган. Оларның аразында улусчу чаңчылдарның уламчылакчызы Анзат Куулар база бар болган. Аңаа Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи деп атты тывысканын театр коллективи, көрүкчүлер-даа чүүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп алган.

Кызылдың уран чүүл училищезиниң доозукчузу чогаадыкчы коллективке кирген дораан овур-хевирни сеткилинден шынныг көргүзери-биле онзагай туруштуг ээлеп апканын билир бис. К. Э. Кудажының «Инчеек» деп шиизинде Чараштааның ролю — ооң баштайгы ажылы. Ол бүзүренчиг кылдыр ойнап шыдаан. Дараазында артистиң мергежили улам өскен. А Макаеноктуң «Трибунал» деп шиизинде В. Монгалбии-биле ачазы биле уруун бир янзы ойнааннар. «Аршин мал-аланда» Султан-Бектиң төрели уруг аянныг, чараш-даа, дедир-турум-даа, өске талазында сеткили чымчак-даа.

Элээди уруг Урааның аажы-чаңын В. Көк-оолдуң «Хайыраан бодунда» ол чедимчелиг көргүскен. Шиниң бир уран-хээзин бо овур-хевир тургускан деп болур. А. В. Тендряковтуң «Яла» деп шиизинде арай нарын рольду — Соняның овур-хевирин ол тургускан. Ыядычал, пөрүк уруг бүгү-ле чөрүлдээлерни ашкаш, кижиниң салым-чолунга бүзүрел дээш туржуп үнер. А. Гельманның «Зинулязында» аңаа ол чергӗлиг рольду бүзүрээн. Ырбыска бичии уруг бюрократчы чорукка удур туржуп үнер.

Ооң кайгамчык хүлүмзүрүү угаанныг кара карактары көрүкчүлерни чыыра тырта бээр. Оол, кыс уругларның янзы-бүрү аңнарның ролюн артист ойнап турар. С. Михалковтуң «Билиирген койгун» деп шиизинде ол хөглүг, ээлдек.

А. Островскийниң «Ядамыкта яла чок» деп шиизин РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Оюн тургускан. Ында беш салгалдың артистерин киириштирген. Олар бот-боттарын немежип турар. Егорушканы Анзат Куулар бүзүренчиг ойнааның демдеглээр апаар. Психологтуг тода, амыдыралчы бо овур-хевир ооң бодунга база чоокшулашкак. Арыг сеткилдиг, шынчы, сонуургак оолдуң иштики делегейин ол эки дамчыткан, ону чогаадыкчы чедиишкин деп көөр болза эки.

«Кижини эки билип алыксазыңза, ооң кожазындан айтыр» деп үлегер домак бар. Чогаадыкчы кады ажылдажылга аныяк артиске демек болуру чугаажок. Ооң чедиишкиннерин үлежип чоруур дагдыныкчызы РСФСР-ниң алдарлыг артизи Е. Кенденбиль чылыг сөстерни чугаалады. Анзат Кууларның кижизиин, мергежилинге ынаан, чазык-чаагайын ол демдегледи. Екатерина Седип-ооловна-биле чаңгыс эвес удаа шиилерге ол ойнаан. Ооң уруу, төрели болуп хуулуп турган болгаш чоок бодаар, эки билчир.

Ырлаар, танцылаар болгаш хөгжүмнүг шиилерге бодун эки ажыдып шыдаар хире. Чамдык чедиишкиннерге оожургавайн, белеткелинче хүн бүрү сагыш салып чоруур. Чаа шииге ооң бир-ле онзагай талазы көстүп келир. Хөглүг, чымчак сеткилин ол көрүкчүлерге бараалгадып чоруур.

М. РАМАЗАНОВА.

Май 18—Музейлерниң делегей хүнү

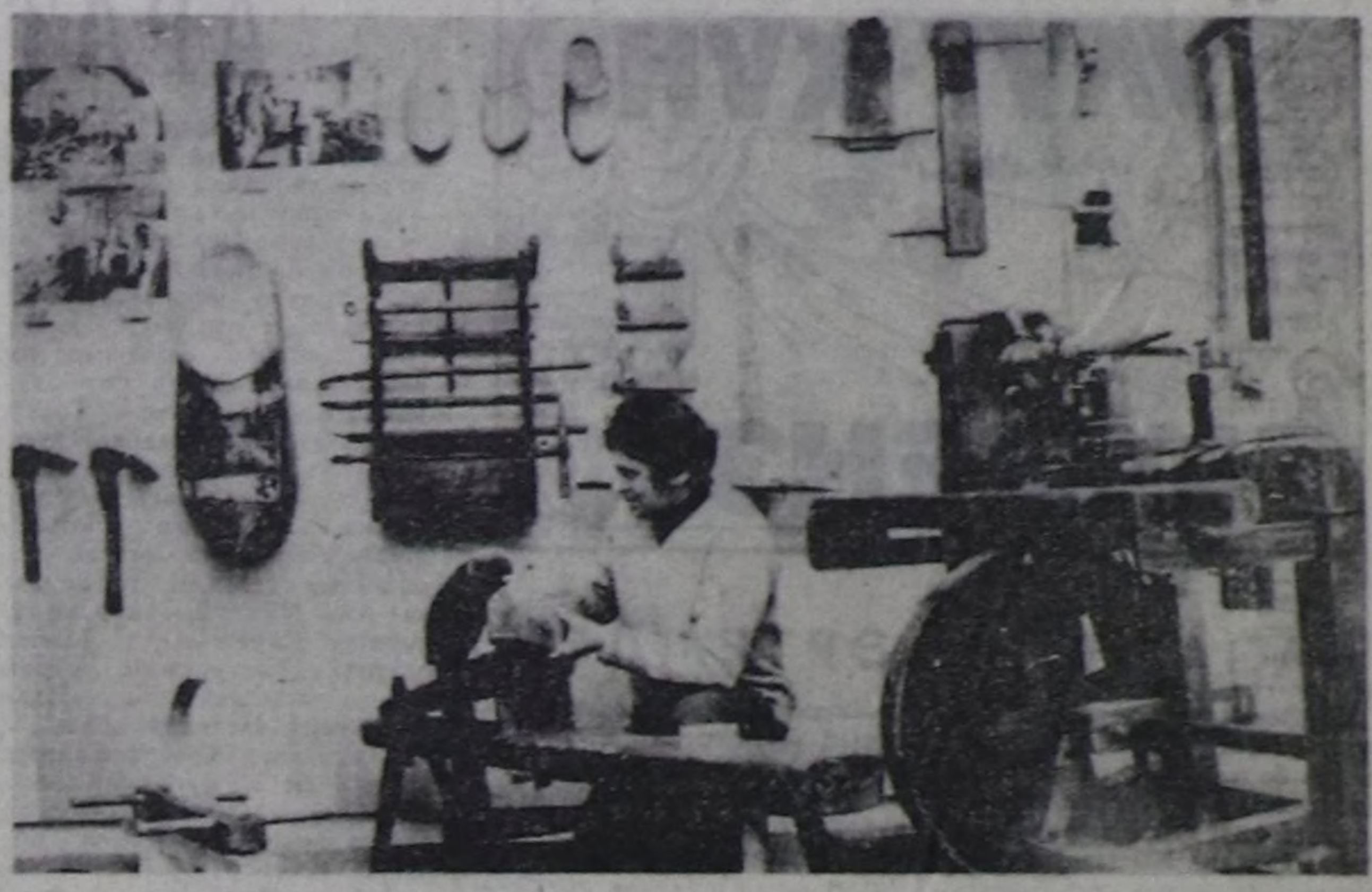

Социалистиг Чехословакияның музейлери байлак. Оларның фондуларында кирип турар 25 миллион ажыг көргүзүг чүүлдери янзы-бүрү темаларны хаара туткан. Көргүзүг чүүлдери көрүкчүлерни күрүнениң төөгүзү-биле, археологияның үнелиг тыпкан чүүлдери-биле, музыка херекселдериниң чылдазы-биле, эртемниң болгаш уран чүүлдүң янзы-бүрү адырларынга республиканың чедиишкиннери-биле таныштырып турар. ЧССР-ниң музейлериниң залдарынга чыл санында 15 миллион хире көрүкчүлер кээп турар.

Кашперские Горы хоорайжыгашта чурт-шинчилел музейинге бо чурукту тырттырган. Эрткен чүс чылдарда ыяш кезикчилериниң, шахтерларының, алдын казыкчыларының, шил бүдүрүкчүлериниң, чер ажылдакчыларының, дарганнарның күш-ажылының дугайын ында делгээн чүүлдер көргүзүп турар. Оларның баштайгы хевири үрелип болур үнелиг көргүзүг чүүлдерин келир үениң салгалынга хевээр арттырып бээри-биле музейде тускай лабораторияны ажыткан. Ында металлдан болгаш ыяштан кылган чүүлдерни чаартып турар. Лабораторияга эмнээри-биле көргүзүг чүүлдерин шилип ап турар чаартыкчы мастерни мында көргүскен.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

МЕДЭЭЛЕР

МАЛЧЫННАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЛГА

Бии-Хемде «Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырының мурнакчы малчыннары Демир-оол Дотпаа биле Розалия Салчак олар суурнуң школачылары-биле ужуражылга кежээзин эрттиргеннер

Демир-оол Салчакович ажыл-агыйның дуржулгалыг малчыны, Өөк көдээ Совединиң депутады хүлээлгезин каш чыл улаштыр ак сеткилдиг күүседип келген. Москвага көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бирги бүгү-россия конференциязының ажылынга киржип чораан келген. Ол бүгүнүң дугайын ол школачыларга, башкыларга делгереңгейи-биле чугаалап берген.

Розалия Чоодуевна Моол Арат республиканың Завхан аймааның малчыннарынга аалдап чедип, аңаа хой ажылының талазы-биле дуржулга солушканын болгаш өңнүктериниң ажылдап, чурттап турарының дугайында солун кылдыр чугаалаан.

С. КУУЛАР,
Сесерлиг ортумак школазының башкызы.

ЧЫЖЫРГАНА ШӨЛҮНДЕ СУГГАРЫЛГА

Чадааның ыяш ажыл-агыйының Сүт-Хөл участогунуң коллективи чимистиг ыяштарның баштайгы суггарылгазын организастыг чорудкан.

Участоктуң агрономуОлег Очур-оолдуң удуртканы алды кижи составтыг звенозу 60 гектарда чыжырганаyның суггадын агротехниктиг арга-биле чорудуп, ооң чартыын шалыпкын дооскан.

Участоктуң коллективи бо чылын эки шынарлыг хөй продукцияны алыр сорулганы салган.

Б. ОНДАР.

ХООЧУННАРГА КОНЦЕРТ

48 дугаар тудуг эргелелинде Зоя Донгактың удуртканы штукатур-малярлар бригадазының кежигүннери Кызылда Кырганнар бажыңынга солун концерттиг аалдап чорааннар. Ында чурттап турар дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннарынга аңгы-аңгы теманың ырларын ырлап, шүлүктеп, чараш танцыларны түдүгжулар күүсеткеннер.

Аалдап келген бот-тывынгыр артистерден Раиса Токмиттиң, Л. Дугарованың болгаш өскелерниң-даа солун күүселделерин хоочуннар сонуургаан.

Э. МОНГУШ.

МУЗЕЙГЕ УЖУРАЖЫЛГА

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинге ужуражыышкын солун эрткен. Аңаа дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, аныяктар база школачылар киришкен.

Ужуражыышкынга Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи Анастасия Ивановна Пахомова дайынчы чылдарының дугайында делгереңгейи-биле чугаалаан. Ол эмчи курузун дооскаш, госпитальга медсестралап эгелээн. Дайын үезинде балыглаткан совет солдаттарны эмнеп чораан, Чехословакияга, Германияга четкен. Дайын шөлүнге эрес-маадырлыг чоруу дээш А. И. Пахомова хөй медальдар-биле шаңнаткан. Дайын шөлүнге партия кежигүнүнге кирген.

Бо хүннерде дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуну А. И. Пахомова хүндүлүг дыштанылгада-даа болза, аныяктарны Төрээн чуртунга бердинген болур чорукка өөредип, ужуражылгаларга болгаш янзы-бүрү кежээлерге бо-ла аалдап кээр.

Ук ужуражылгага келгеннер дайын, тиилелге дугайында ырларны база дыңнап сонуургааннар.

Р. ДОЛЗАТМАА.

АНЫЯК МӨГЕЛЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

Совет Эвилелиниң маадырлары М. И. Чебодаев биле П. Ф. Поповка тураскааткан элээди (16—17 хар) оолдар аразынга Бүгү-эвилел маргылдаазы Абакан хоорайга болуп эрткен. Ол маргылдаага бистиң республиканың аныяк мөгелери «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң шугуму-биле барып хүрешкеш, келгеннер.

Чадаанада спорт школазының өөреникчилери Чечен-оол Монгуш (43 кг) биле Аян-оол Ондар (40 кг) боттарының деңзилеринге чемпион атка төлептиг болганнар.

Кызылда көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу Владимир Тоглакпан (50 кг), Улуг-Хем районнуң Хайыракан ортумак школазының өөреникчизи Амир Адыг-Түлүш (43 кг) боттарының деңзилеринге тус-тузунда ийиги, үшкү черлерни ээлааннер.

Аян-оол Ондар типпелгеже чүткүлдүг хүрешкени дээш тускай шаңналды алган.

Чемпионнарны белеткээни дээш Чадаанада спорт школазының тренери Чадамба Ооржакка тускай хүндүлел бижикти оргкомитет тывыскан.

К. ЛАЙДЫП,
республикада «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң спортшколазының директору.

АРЫННЫ КАНЧААР АЖААРЫЛ?

Азас ортумак школазының онгу классчылары секпилдерден канчап адырлып алырын, арынны агартырының аргаларын билип алыксап турарлар. Секпилдер дугайында тайылбыр бээрин Хандагайтыдан Куулар биле Монгуш база дилээн. Арын кежи ылаңгыя часкы-чайгы үелерде канчаар ажаар дугайында косметологтуң сүмезин моон адаанда парладывыс.

Аныяк турда, арын кежинге янзы-бүрү өскерлиишкиннер болуп болур. Ол чүгле назы-харының онзагай талаларындан эвес, ажаалдазындан база хамааржыр. Ынчангаш ону аштап, арыглап, тааржыр кремнерни чаап турары чугула.

Кургаг кешти хайындырган чымчак сугну чиг сүт-биле холааш, чок болза чүгле сүт-биле чуп болур. «Детское», «Балет» деп саваңнарны сүмелеп турар. Суг орнунга «Лилия» «Розовая вода» лосьоннарны колдуу ажыглаар болза эки. «Бархатный», «Косметические сливки» деп кремнер кургаг кешке аажок тааржыр.

Лосьоннарда витамин, глицерин болгаш өске-даа арынны арыглаар кезектер бар. Лосьонну бажыңга база белеткеп ап болур. Ону канчаар кылырыл? Дагаа чуургазының сарыг черин (100 грамм) сметана-биле холааш, олче бир шил водканың дөрттүң бир кезиин, ийиниң бир кезии хире лимон согун немээр. Водкага (чаа огурецтиң хээндээн холааш, ону 8-10 хүн тургускаш, марля дамчыштыр шүүрээр. Бир-бир шопулак ары чигирин, глицеринни, одеколонну азы спирттн холуштургаш, 2-3 грамм бураны, 70 грамм сугну немээр.

Кургаг кеш чылыг ванна соонда эки кестүр. Ону хендир үзү-биле дүрбүүр. Үс компрессери база дузалыг. Үстү чылыткаш, ону чугажак хөвеңге сииргеш, арынга салгаш, саазын салфетка-биле азы чоттунар аржыл-биле шывар. Ооң соонда ооң составында витаминнер, оъттар, сөөк маслозу кирип турар кремнер-биле чаар. Арынны доктаамал ажаар болза, ол эртежик курган, дырышпас, чырык көстүр. «Флора», «Грёзы», «Атласный», «Янтарь», «Люкс» болгаш өске-даа кремнерни чаап болур.

Косметика кабинединге арынның, моюннуң гигиена массажын, масканы кылып турар. Күзелдиг кижилерни чалап турар бис. Кабинеттиң ажылдаар шактары херээженнерге таарымчалыг.

Бажыңга маска кылырын сүмелеп көрейн. Дагаа чуургазының сарыг чери-биле ары чигирин холааш база кылыр. Ногаа-каттан, үс-сүттен кылгап маскаларны кылып ап болур.

Бир эвес арында карашкылар, секпилдер бар болза, агартыр маскаларны ай дургузунда удуур мурнунда-ла кылыр.

Швед маска кандыг болурул? Картофельди борбакка хайындыргаш, карттааш, аңаа сүттү, бир чуурганың сарыг черин холааш 20-30 минута буска тургузар. Ооң соонда арынга чаггаш, чоттунар аржыл-биле базырар.

Пергитрольду, ланолинни, цинк мазын 5—5 граммны, персик үзүн 30,0 граммны холааш, арынга 20—30 минута тудар. Ооң соонда ону чылыг суг-биле чуур.

Дагаа чуургазының белогунга 5—10 хуу пергидроль эзилдирииниң 10—20 дамдызын холааш, 20—30 минута туткан соонда, чылыг суг-биле чуур.

Творог маскасы: 3 шопулак творогка бир шопулак ары чигирин, 5—10 хуу пергидроль эзилдирииниң 10—20 дамдызын холааш, арынга 20 минута тудар. Чылыг суг-биле азы сүт-биле арынны чуур.

Хүн херелинден камгаланыры-биле кудумчуже үнер мурнунда «Май», «Ливадия», «Огни Москвы», «Щит», «Луч», «Молодость», «Аврора» кремнер-биле арынны чаар. Камгалал кремнерни бажыңга база кылып ап болур. Орта 3,0 грамм цинк мазы, 2 грамм хинин (4 грамм салол), 5 грамм хендир үзү азы вазелин үзү 15 грамм вазелин хереглеттинер.

Үстүг арынга 2 грамм хинин, 5 грамм глицерин алыр. Холушкак-биле арынны дүрбүүр, ооң соонда 15 грамм глицеринни немээш база дүрбүүр.

Секпилдер тыптып келгенде, маскалардан аңгы, эмчилерге база шинчидери чугула. Баарның, ижин-шөйүнүнүң аарыгларындан аараанда, витамин чедишпезинден арын кежи өскерлип болур.

А. ШРАЙНЕР,
косметолог.

делегей медээлери

ҮНЕЛЕЛ

ФРИТАУН. ССРЭ биле Сьерра-Леоненің аразында янзы-бүрү талалыг кады ажылдажылгага бедик үнелелди Африкада ол күрүнениң президентизи Джозеф Саиду Момо берген. Республикага экономиктиг тургузуушкуннуң берге үезинде Совет Эвилели ооң-биле кожа турган деп, ол чугаалаан. Бистиң чуртувуска медицина хандырылгазын, өөредилгени хөгжүдеринге, кадрлар белеткээринге ооң салыышкыны улуг.

Ындыг медеглелди президент Херсондан келген делегацияны хүлээп ап тура кылган. Херсоннуң делегациязы Сьерра-Леоненің найысылалы-биле төрелдежиириниң дугайында дугуржулгага ат салып, аңаа чораан.

(СЭТА).

ЯДРОЛУГ ЧЕПСЕК

ТОКИО. СЭТА-ның корреспондентизи Владимир Кучконуң дамчытканы болза: Токионуң чазааның Японияның ядролуг чепсекти киир сөөртпес, тургуспас болгаш ону бүдүреринден ойталааның чарлаан ядролуг чепсек чок принциптеринге удурланыштыр АКШ ол чурттуң девискээрин Пентагоннуң ядролуг чепсек баазазы кылдыр ажыглап турар. Ол дугайын чазактың составынга чаңгыс эвес удаа кирип турган чагырыкчы либерал-демократтыг партияның сураглыг ажылдакчызы Мунэнори Акаги «Ака-хата» солунга бодунуң интервьюзунга бадыткаан. «Япон девискээрни таварты ядролуг чепсекти сөөртүп турарының дугайын чугаалаваска-ла америк командылал ядролуг чепсекти бодунуң баазаларынче, чүнүң-даа мурнунда Окинава болгаш Йокосукаже сөөртүп киирип турар» деп, ол медеглээн.

1960 чылда япон-америк «айыыл чок чорук керээзинге» тускай капсырылгага либерал-демократтарның чазаа чуртка ядролуг чепсекти тургузарынга чажыт байдал-биле чөпшээрешкен дугайын Японияның Компартиязының чоокта чаа парлап үндүрген документилери херечилеп турар. Ол керээни чарып турар үеде М. Акаги чурттуң национал камгалал эргелелиниң начальниги чораан. «Япон порттарже кээп турар америк корабльдер ядролуг чепсектиг, ынчангаш ол чорук ядролуг чепсек чок үш принципти үреп турар. Ол чүл дээрге, Японияны ядролуг согуг бээринге плацдарм кылдыр ажыглап турары болур.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

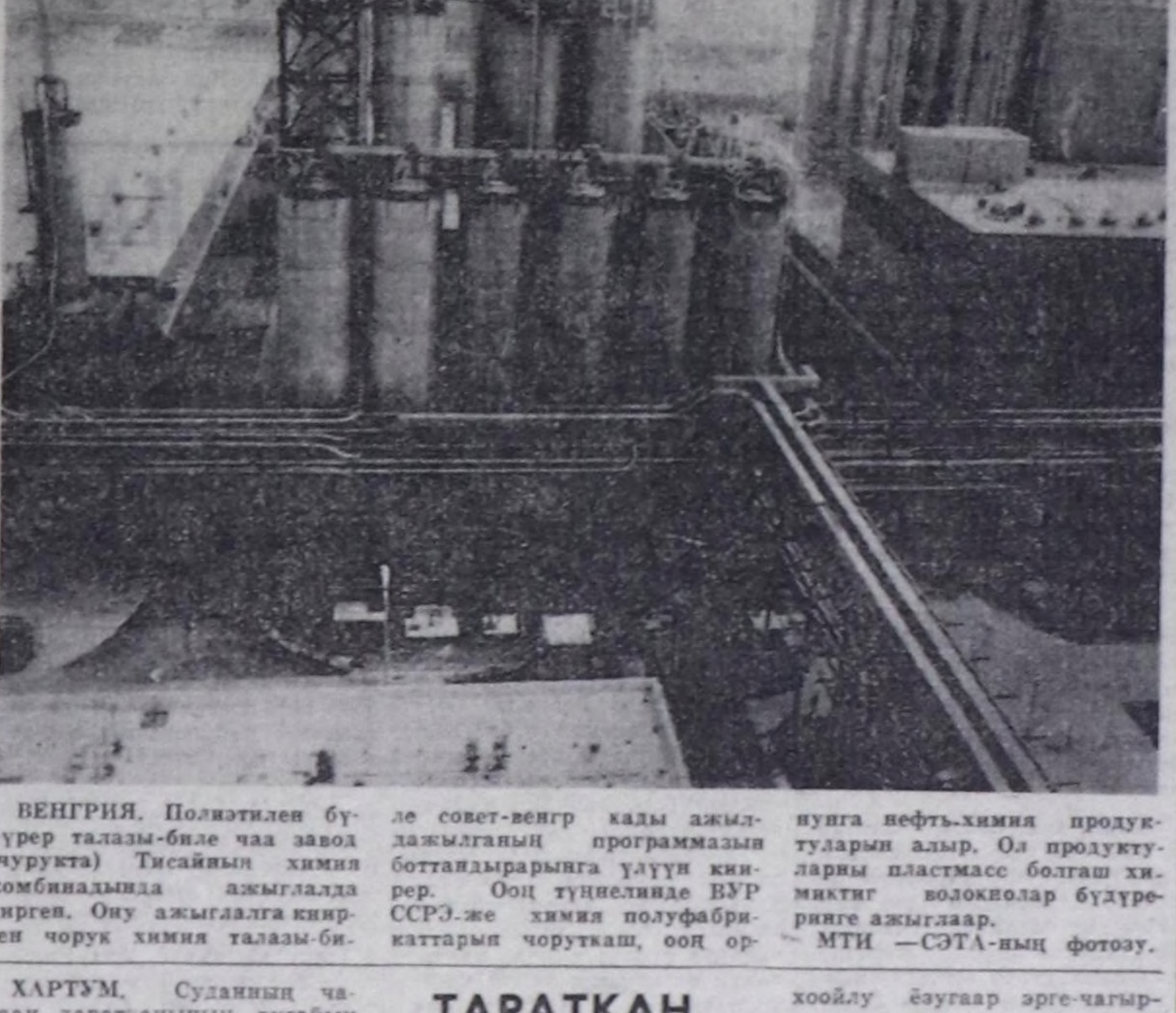

ВЕНГРИЯ. Полиэтилен бүдүрер талазы-биле чаа завод (чурукта) Тисайның химия комбинадында ажыглалда кирген. Ону ажыглалга киирген чорук химия талазы-биле совет-венгр кады ажылдажылганың программазын боттандырарынга үлүүн киирер. Ооң түңнелинде ВУР ССРЭ-же химия полуфабрикаттарын чоруткаш, ооң орнунга нефть-химия продуктуларын алыр. Ол продуктуларны пластмасс болгаш химиктиг волокнолар бүдүреринге ажыглаар.

МТИ —СЭТА-ның фотозу.

ТАРАТКАН

ХАРТУМ. Суданның чазаан тараткаңының дугайында чарлаан. «Аль-умма» партияның баштыңы болгаш премьер-министр Садык эль-Махди ооң баштап турган чазаа чурттуң иштики политиктиг амыдыралының хөй айтырыгларын шиитпирлеп шыдаваан деп медеглээн. Ынчангаш чазак эвилелинге «Аль-умма» партия-биле кады турган юнионисчи-демократтыг партияның удуртулгазы-биле дугурушкаш, чазакты тарадырын чүүлдүг деп санаан. 1985 чылдың апрельде дүжүрткен президент Нимейриниң ёзу-чурумунуң талалакчыларынга бурууннуң чамдыызын ол онааган. Олар хоойлу ёзугаар эрге-чагырганың ажыл-чорудулгазынга бүгү-ле хемчеглер-биле шаптыктап турган.

Чазакты дүжүрериниң дугайында шиитпирни Суданның Дээди чөвүлели бадылаар болгаш чүгле ооң соонда чаа чазакты тургузар талазы-биле сүмележиишкиннер эгелээр.

(СЭТА).

КОМИССИЯ ХУРАЛЫ

Экономиктиг, садыг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга талазы-биле совет-кыдат комиссияның 2-ги хуралы Москвага май 12-ден 13-ке чедир болган. Совет делегацияны СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Н. В. Талызин, кыдат делегацияны — ККП ТК-ның Политбюро кежигүнү, КУР-нуң Күрчөвүлелиниң премьериниң оралакчызы Яо Илинь баштаан. Ажылдың түңнелинде протоколга ат салган.

Бот-боттарын билчириниң байдалынга эрткен чугаалажыышкыннар үезинде ийи тала ССРЭ-де болгаш КУР-да социал-экономиктиг хөгжүлдениң планнарының күүселдезиниң дугайын дыңнаткан болгаш социалистиг тургузуушкуннуң дуржулгазын бот-боттарының аразында солчурун калбартырын саналдаанннар.

1986 чылдың мартта Пекинге болган комиссияның баштайгы хуралының соонда каттышкан күжениишкиннерниң ачызында ийи чурттуң аразында янзы-бүрү талаларга кады ажылдажылганың элээн бурунгаарлааныы демдеглээн.

Садыгның, ооң иштинде кызыгаар чоогунда районнарның аразында садыгның өскенин демдеглээш, ону улам ыңай калбартырының тодаргай оруктарын комиссия чугаалажып көрген. Чыл санында өзүп турар совет болгаш кыдат даштыкы садыгның чүъктериниң сөөртүлгезин хандырар талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш КУР-нуң транспорт организацияларының ажылын комиссия эки деп үнелеп көрген. Хамаатыужар чүүл талазы-биле ийи чурттуң аразында кады ажылдажылга тодаргай хөгжүлдени алган.

Экономиктиг кады ажылдажылганы быжыглаарының айтырыгларының талазы-биле санал-онал солчулгазы чогаадыкчы байдалга эрткен. Үлетпүрнүң бүдүрүлге черлерин тударынга Совет Эвилелиниң Кыдатка дуза көргүзериниң дугайында дугуржулга чедип алдынган. Садыг-экономиктиг кады ажылдажылганың чаа хевирин ажыглаар элээн каш төлевилелдерни тургускан.

Эрткен үениң дургузунда үр хуусаалыг эртем-техниктиг кады ажылдажылга тургустунган болгаш хөгжүп турар деп, ийи тала демдеглээн.

Өөредилге, планныг ажыл-чорудулга болгаш делгелгелер солчур талазы-биле Совет Эвилели биле Кыдаттың аразында харылзааларны калбартырының перспективаларын хуралга база чугаалажып көрген. Комиссия энергетика талазы-биле болгаш бот-боттарының аразында харылзаалар болгаш ийи чурттуң күрүнениң план комитеттериниң аразында кады ажылдажылга талазы-биле доктаамал ийи ажылчын бөлүктү тургузар дугайында шиитпирни комиссия хүлээп алган.

Комиссияның дараазында хуралы 1988 чылда Пекинге болурун дугурушкан.

(СЭТА).

ХЕМЧЕГЛЕР

ДЕЛИ. Индияның кызыгаар чоогунда Пенджаб штатта полицияның болгаш айыыл чок чорук күштериниң кезектерин бедиткен дайынчы байдалче шилчиткен. «Пэтриот» солуннуң айтып турары-биле алырга, даштыкыдан деткимчени ап турар сикх экстремисчи бөлүктер чоокку үеде боттарының кем-буруулуг үүлгедиглерин идепкейжидер деп турарының дугайында медээ алганының соонда ындыг хемчеглерни ап чоруткан. Ында кээп турар медээлер-биле алырга, чүгле сөөлгү хүннерде Пенджабка үш кижи оларның холундан өлген. Өлүрткеннерниң аразында Амритсар хоорайда индий национал конгресс (И) организацияның ол черде активчизи Бхагат Рам болган.

Ооң-биле кады Кхемкаран чоогунда индий-пакистан кызыгаарының бир участогунга кызыгааржылар Пакистандан индий девискээрже боо-чепсектиг бөлүктүң шургуп кирер дээн оралдажыышкынын ойтур шапкан. Аткылажыышкын үезинде кызыгаар үрекчизи ийи кижи өлүрткен. Ол штаттың өске районнарынга полиция-биле аткылажыышкын үезинде үш террорист өлүрткен. Амритсар чоогунга рейд үезинде хөй санныг боо-чепсекти болгаш ок-чемзекти хураап алган, оларның аразында америк болгаш пакистан бүдүрүлгениң пистолеттери бар болган.

(СЭТА).

БАЗА БИР ЭРТЕМДЕН

ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязының ниити болгаш педагогика психологиязының эртем-шинчилел институдундан өөрүнчүг медээ келген: Кызылдың башкы институдунуң педагогика болгаш психология кафедразының улуг башкызы Л. В. Көпеёл Тывага бир дугаар психология эртемнериниң кандидады болган.

Людмила Васильевна Москваның Ломоносов аттыг Күрүне университединиң психология факультедин база бодунуң мергежилиниң аайы-биле аспирантураны дооскан. Эртем адын «Элээди уругларның ниитилелге ажыктыг ажыл-чорудулгазының хөгжүлдезиниң психологтуг онзагай талалары» деп темага камгалаан.

Улусчу чогаадылганың ийиги Бүгүдеэвилел фестивалынга районнарның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң идепкейлиг киришкенин жюри кежигүннери-даа, көрүкчүлер-даа үнелээн болгай. Аңаа чарыштыг районнарның бот-тывынгыр артистери уран талантызын бараалгадып, уран чүүлдүң сайзырангайжыдарынга төлептиг үлүүн киирген дээрзинге чигзиниг чок. Ырылар, сыгыт-хөөмей, уран номчулгалар, фольклор ансамбльдериниң күүселделери болгаш оон-даа хөй солун номерлерни пайысылалдың чурттакчылары болгаш аалчылары улуг сонуургал-биле көргеннер. Республиканың хөгжүм-шии театрының улуг залынга дыштаныылга хүннеринде хостуг олут чок турганы — ооң тодаргай чижээ болуп турар.

Бот-тывынгыр артистерниң аразында кандыг солун талантылыглар чок дээрил! Оларның бирээзинге — Самагалдайның орук-сапталге-тудуг эргелелиниң мастери Валерий Барыңмаа хамааржыр. Улустуң хөгжүм херекселдериниң ансамбли таалаачыг аялганы ойнай берди. Ыраажының аңаа таарышкан хоюг, аянныг үнү көрүкчүлерниң кичээнгейинге үдеттирип, залга чаңгыланы берген. Тыва улустуң «Алды баштыг Хара-Дагны» деп ырызын Валерий Барыңмаа ынчаар солун кылдыр күүсеткеш, көрүкчүлерге мактаткан.

ЧУРУКТА: В. Барыңмаа ырлап тур.

М. КАЛЧАННЫҢ сөзү, фотозу.

АРАТ КЫЗЫ АРТИСТ

Тыва театрының тургустунганы таварылга эвес. Байларга чалчалап чораан бедүүн араттар, оларның ажы-төлү театрының баштайгы артистери болган. Культураның ол мурнуку фронтузунуң дайынчылары даштыкы хевир-даа, иштики сеткил-сагыш-даа талазы-биле бот-боттарынга дөмейлешпес. Топтуг аажы-чаңныг Севилбаа, дурт-сыны узун, шыңгыы шырайлыг Өлзей-оол, мага-боду бичежек, шимчеңгир орлан Моңгалбии, эрес-дидим, сарыылдыг Тавакай, могаг-шылаг чок Мунзук, өткүт үннүг чараш Кара-кыс... Ынчан оларны культураның сураглыг ажылдакчызы Иван Яковлевич Исполнев башкылап турган. Сургуулдарның аразындан чугаакыр эвес, кызымак Оканны болган чок-ла башкы демдеглеп чораан. Ол үеде училищеге өөренип турганнарның бирээзи М. Рамазанова мынчаар сактып чугаалаар: «Кичээлдер соонда Иван Яковлевич сургуул бүрүзүнге демдек салып турган. Окан келир үеде трагедия артизи болур деп, ол чугаалап турган... Ол аныяк кыстың кызымаан, талантызын бадыткаан бедик үнелелдир».

Пөштер, хадылар аразындан агып бадып чыдар Аянгаты хемниң кыдыында ногаан шыкта Чыртакпай араттың өөнге Окан төрүттүнген. Ол бичиизинден аңай, хураган кадарып, ойнап, өзүп келген.

Сураглыг драматург В. Ш. Көк-оолдуң «Хайыраан бот» деп шиизинде иениң ролюн ойнаан баштайгы артистерниң бирээзи Окан болган. Ооң ойнаан ролю, өске-даа рольдары, «Хайыраан бот» ышкаш, тыва классикада кирген. Оон бээр хөй-ле үе эрткен. Окан, ам Ольга Чыртакпаевна Ензак, хөй рольдарга ойнап келген.

Акы-дуңмалышкы Тываже совет чоннуң чоруткан оолдар, кыстары: композитор А. Н. Аксенов, капельмейстер Израйлевич, балетмейстер А. В. Шатин, дирижер Р. Г. Миронович болгаш өскелерниң-даа өөредип турганы Ольга Чыртакпаевнаның сеткил-сагыжында хамык чүве дүүн чаа болган чүве ышкаш артып калган.

С. К. Токаның «Дөңгүр-оол» деп шиизинде Чочайның ролюн ол эки ойнаан. Ооң оюну улуг мастерлерниң аныяк артиске харам чокка дамчыдып берген арга-мергежилиниң база боттуң талантызының үре-түңнели. Кады ажылдап турган эш-өөрү, режиссёрлар ооң чүгле талантызын эвес, харын кызымаан: күш-ажылга ынаан, ёзулуг артист характерлиин эскерип турганнар. Чамдык таварылгаларда актёрлар чедишпес боорга, чаңгыс шиинге ийи-даа персонажты ойнаар ужурга ол таваржып чораан. Херээжен рольдар-биле кады эр-даа рольду ол чаңгыс угда ойнап турган.

Ольга Чыртакпаевна төрээн театрының сценазынга 1979 чылга чедир 40 ажыг рольдарны ойнаан. 1974 чылда ону кинога ойнаарынче чалаан. Рольду чедиишкинниг ойнааш, 5 чыл болганда ийи дугаар киноже чалаткан. Кинофильмнерде ойнаан рольдар ооң чогаадыкчы ажылының чаа хевири.

А. М. Горький аттыг киностудияга тургускан «Злой дух Ямбуя» деп кинода кол роль — кырган херээжен якут кижиниң ролюн эки ойнаан. Кыска үеде тексти өөренир, маадырның овур-хевиринге чаңчыгар, чурттап чораан үезин, сагыш-сеткилин эки өөренир ужурлуг. Бо сорулганы чедип алырынга якуттарның чаңчылдарын, төөгүзүн, аажы-чаңын, бот-боттарынга хамаарылгазын эки билири дузалаар.

Кино экраннарга үнген соонда якут көрүкчүлер артистиң күүселдезинге бедик үнелелди берген. Кино тырттырып турган үени Воркута чоогунда орук чок черлер, дуву-шуурган, БАМ оруунда харлыг хөртүктерни Ольга Чыртакпаевна кажан-даа утпас. Ол үш ай иштинде кырган якут херээжен боор, Соңгу чүкке чурттап келген. Кинонуң «чайгы үелерин» Крымга тырттырып турган.

Артист кандыг оруктарны эртпээн дээр. Тайга-сын бажында малчыннарның, ивижилерниң турлаанга аът-даа, сарлык-даа, иви-даа мунуп алгаш чедип чораан.

Ийи дугаар кинога ойнааш келгеш, ол бодунуң театры-биле гастрольдап чорупкан. Үр-даа үе эртпээнде «Ленфильм» ону үш дугаар «След россомахи» деп кинога ойнаарынче чалаан. Ленинградче ужуп үнүпкен. Ол фильмниң Владивостокка тырттырган. Хар-назыны улгады-даа берген болза, Ольга Чыртакпаевна чаа рольду шиңгээдип алыр дээш эрестиг ажылдап кирипкен. Ооң-биле кады хөгжүм-шии театрының артистери А. Тавакай, З. Байыр-оол кинога тырттырарынче чалаткан. Бо удаада база-ла кырган ие ролюн ойнаар. Ындыг рольду ооң мурнунда база ойнап турган болгаш ол аңаа бергедевээн. Ынчангаш чамдык кадрларны белеткел-даа чок, чаңгыс катап ойнааның соонда тырттырып турган. Ындыг байдал режиссёрнуң, операторларның ажылын чиигеткен.

Бир чыл болганда «Территория» деп кинога база эки ойнаан. Ооң чедиишкиниг күүседилгезин «Мосфильм» киностудиязының дирекциязы байыр чедирген адрес-биле демдеглээн.

Тывага ээп келгеш, кирипкен киноларының баштайгы көргүзүүнүң мурнунда парлалгага бижип, радио, телевидениеге чүве чугаалап, көрүкчүлер-биле ужуражып, кино бүрүзүнүң тургустунган төөгүзү-биле таныштырып турган. Көрүкчүлер ооң чугаазын улуг сонуургал-биле дыңнап, сеткилиниң ханызындан өөрүп четтиргенин адыш часкаашкыннары-биле илередип турда, артист биеэги-ле чаңы-биле оларга мөгейип, ооң ажылының ындыг бедик үнелелинге чоргаарланып чоруур.

Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, Якутск хоорайының хүндүлүг чурттакчызы Ольга Ензак үш уругнуң иези. Амгы үеде ол уругларының ажы-төлү-биле орар. Улуг оглу Зелим Ензак Күрцирктиң артизи болуп, В. Оскал-оолдуң бөлүүнде ажылдап чоруур. Аңаа Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи атты тывыскан, уруу Зоя Самбуу — башкы, оглу Виктор — партияның дээди школазын дооскаш, төрээн Кызылында ажылдап чоруур.

Ольга Чыртакпаевна Ензакка үр үеде могаг-шылаг чок ажылдап, чоңга бодунуң уран талантызын бараалгадып келгени дээш, көрүкчүлер аңаа өөрүп четтиргенин илередип чоруурлар.

Чылдар болгаш кижилер

М. ДОГУР-ООЛ.

АЖЫК ЧАГАА ХҮНҮ

СЭКП Сүт-Хөл райкому, райкүүском, Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозу болгаш «Шын» солун редакциязы 1987 чылдың май 23-те, 14.00 шак турда, районнуң Культура бажыңынга «Эде тургустунуушкун: кижиниң кадыкшылы дээш» деп темага ажык чагаа хүнүн эрттирерин чарлап тур.

Ажык чагаа хүнүнге Кадык камгалал министерствозу, республиканың Аптека эргелели, республиканың Социал хандырылга министерствозу, профоблчөвүлелдиң социал страхование килдизи, республиканың санитар эпидемиология станциязы киржир.

Ук темага холбашкан айтырыгларны, саналдарны, күзээшкиннерни, сүмелерни СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизинге эккеп бээр база көскү черлерде астыңган тускай хааржактарже сугар.

Эргим сүт-хөлчүлер, силерни ажык чагаа хүнүнге идепкейлиг киржиринче чалап тур бис.

СЭКП СҮТ-ХӨЛ РАЙКОМУ, РАЙКҮҮСКОМ, ТЫВА АССР-НИҢ КАДЫК КАМГАЛАЛ МИНИСТЕРСТВОЗУ БОЛГАШ «ШЫН» СОЛУН РЕДАКЦИЯЗЫ.

ТВ

МАЙ 18-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

7.00 —Эртенги гимнастика. Мультфильм. Музыка. 7.30—«Үе». 8.15 —Бут бөмбүүнүң допчулалы. 9.00 — 11.10 — «Истекчи». Уран-чечен фильм. 16.00 — Медээлер. 16.10 — Орус чугаа. 16.40 —«Чүүдең болгаш чүге». 17.10 —Музейлерниң делегей хүнүнге. Док. телефильмнер. 17.35 —«Уран чүүл мастерлери». ССРЭ-ниң улустуң артизи О. Борисов. 18.45—Бөгүн делегейге. 19.00 — «Дүргедээшкин». Шаңналдың өртээ. Эде тургустунуушкун үезинде А. В. Ухтомский аттыг көдээ ажыл-агый машиналарының заводунуң ажылының дугайында. (Москва облазы). 19.30 —Бут бөмбүгүнүң допчулалы. 20.15 — Күрүнениң Кубань казах ниитилел коллективинге тураскаатканы дамчыдылга. 21.00 — «Үе». 21.30 —«Бистиң сагыш човаашкыннарывыс олардан эрте бербезин». Уруглар бажыңында болгаш интернаттарында ажыл-херектиң байдалының дугайында. 22.30 — Бут бөмбүү. «Комсомольская правда» солуннуң шаңналы дээш сезон кубогу болгаш ССРЭ чемпионады. «Торпедо» — «Динамо» (Киев). Чапсарда — 23.15)— Бөгүн делегейде. 00.15—00.40 Чалаг-тергеге делегей маргылдаазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —Эртенги гимнастика. 8.15—Док. телефильмниң баштайгы көргүзүү. 8.35—9.35 — Төөгү. 8 класс. «Ажылчын аңгының хостаары дээш демисел эвилели». 9.05 —Ыяштан чонары болгаш ыяшта уран каасталга. 10.05 —ОПТУ сургуулдарынга. Литература. И.-В. Гёте. «Фауст». 10.35 — 11.40—Астрономия. 10 класс. Астрономия болгаш космонавтика. 11.05 — Эртем болгаш амыдырал. 12.10 — Даштыкы фильм экраны. «Дээп болбас». 13.40 —«Төөгүнүң кичээнгейлери». Тележурнал. 14.25 — Медээлер. 14.30 —15.30—«Совет Эвилелинге бараан боор тур мен!». 18.00 — Медээлер. 18.10 —Эртем-тайылбырлыг фильмниң баштайгы көргүзүү. 18.30 —«БАМ: социал аспектилер». ТТ-ниң үнүүшкүннүг редакциязының материалдарындан.

КЫЗЫЛДАН

18.45 — Уругларга фильм. 19.15 — «Азия төвү». Үндүрүлгеде: Медээлер. «Улуг Октябрьның 70 чылын төлептиг уткуур». «Бөгүн —музейлерниң делегей хүнү». 19.35 — Киножурнал. 19.45 — Медээлер. 19.55 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улунар, чаштар!». «Тоорук кырында пар оглу». 20.15—Стол теннизи. ССРЭ кубогу. Ленинградтан дамчыдылга. Боолалга. Делегей кубогу. 21.00 — «Үе». 21.30 —22.55 — «Дан бажында шаажылатканнар». Уран-чечен фильм.

ШЫНЫН ТЫПСА...

1985 чылда үнген № 60 «Улуг-Хем» чечен чогаал альманагында тыва эки турачыларның ниити даңзызын парлааның бодум хуумда өөрүп, хүлээп алган мен. Чүге дизе оларның аразында мээң эки таныырым, билирим, харын-даа төрелдерим база бар.

1943 чылдың чайының адак айы. Улуг-Хем кожуунунуң Кара-Булуң сумузунга чурттап турган мээң ачам Түлүш Соскал база ооң кады төрээн акызы Түлүш Кенден оларның өглери Бүүзек баарында шыкка чайлаан. Дайын үези. Бир хүн тараа кезип чорааш, кежээликтей чанып кээривиске, аалывыста кожуун даргазының секретары Түлүш Базыр биле кожуун шүүгүзүнүң даргазы Түлүш Дыртык-оол келген олурлар.

Авам биле ачам бүдүү чугаалажып, Кенден акызын-даа кел деп ап турар мындыг. Оон хой өзеп, эъттеп, мүннээн сөөлүнде, арткан эъттн дөгере быжыргаш, хүнезин кылып кагды. Улуг улус аразында чугаа чажыт-даа бол шыңгыы хире.

Эртенинде төрелививс Түлүш Салчак-оол биле бисти акыларывысты үдээр кылдыр Шагаан-Арыгже чорудупту. Аңаа келгеш чүвениң ужурун билип кагдывыс. Хоорайны каастап, шимеп каан. Фронт чоруур тываларга байыр чедирген лозуңнар-ла хөй. Акыларым он хире өөрү-биле эмчи комиссиязын эрткеш, чаңгыс чер-чурттугларының үделгези-биле фронтуже аъттаныпкан...

Альманахтың 97 арнында мынчаар бижээн: «Базыр Түлүш А 1917 чылда Улуг-Хемниң Эъжимге төрүттүнген. «Дайынчы шылгарал» медаль-биле шаңнаткан. Фронтудан ээп чанып келгеш, Эъжимге ажылдап, чурттап чорааш мөчээн...»— деп шын эвес бижээн. А херек кырында мындыг: «1936 чылдан бээр партия кежигүнү Базыр Түлүш Лопсаңович дайын шөлүнден чанып келгеш, Улуг-Хемниң партия райкомунга депшидип ажылдап, Тывага колхоз тургузуушкунунга идепкейлиг киржип, көдээ Совет даргалап, колхозка парторгтап чораан. Дайын шөлүнге ийи удаа аар балыглатканындан үр үеде аарып чорааш, бежен чылдарның ортан үезинде Кызыл-Суглуг Баян-Колга мөчээн. Ону амгы «Х Улуг хурал» совхозтуң төвү Баян-Кол суурнуң кедээзинде хөөржүдүп каан бис. Кадайы Сүрүңмей — пенсионер, уруу Күнчүкмаа дээди эртемниг башкы. Олар Баян-Колда ажылдап, чурттап чоруур. А база бир оглу биле уруу Терлиг-Хаяда, улуг оглу коммунист Николай Базыр — мастер.

Ол-ла альманахтың 107-га арнында Дыртык-оол Доңгак Кенден оглу деп шын эвес бижээн. 1938 чылдан бээр партия кежигүнү Дыртык-оол Түлүш Кенденович кожуун судунуң даргазынга база ТАРН Шагаан-Арыг хоорkomунуң секретарынга ажылдап турган, фронтуже чоруткаш ээп келбейн барган. Т. К. Дыртык-оолдуң кады төрээн дуңмалары Кенден Барыңмаа Түлүшевна Ийи-Талда чурттап орар, ам пенсионер. Кенден Биче-оол Түлүшович—«Х Улуг хурал» совхозтуң кол экономизи. Түлүш Виктория Кенденовна «Х Улуг хурал» совхозта, а Түлүш Капсыл-оол Түлүшович—«Улуг Хая» совхозтуң Эъжимде малчыннар.

Бо ийи эки турачының адазының ады, фамилиязы шын эвес бижиттинген дээр дугайында үстүнде адааныыс ажы-төлү, дуңмалары база партия обкомунуң партия архиви менден-даа артык шынзыдып бадыткаар ужурлуг.

Эки турачыларның шуптузу дөргүл-төрелдиг, өг-бүлелиг, ажы-төлдүг чораан чүве болганда, бир-тээ, оларның даңзызын чыыр ажыл туруп келген чүве болганда, оларның ук-төөгүзүн, ажы-төлүн, арткан амыдыралын хандыр сонуургаар турган. Даап болдаашкыннар, кым-бир кижи аксындан чүве бижиир деп чүве кижи сеткилинге эпчок чүвеге чедирер болгай.

А. СОСКАЛ.

А. ШАЛЬКОВАНЫҢ ИЙИГИ ЧҮРЭЭ

ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң трансплантология болгаш кылымал органнар эртем-шинчилел институдунга чүрээн солуткан Александра Шалькова май 7-де Москва чоогунда санаторийинде чеде берген. Институттуң директору, ССРЭ-ниң МЭА-ның корреспондент кежигүнү В. И. Шумаковтуң чугаазы-биле алырга Александра Шалькова чүрээн солудуп турар үеде чидирген физиктиг болгаш социал чүүлдерин катап эгидер ужурлуг.

55 хонук бурунгаар институтка аныяк херээжен кижиниң чүрээн донор чүрээ-биле солуур кезиишкинни кылган.

Александра Шальковаңың төрээн чери —Архангельщинада Висковисочное суур. Мергежили —хлеб быжырыкчызы. Ийи чыл бурунгаар бодунуң аарып чоруурун эскерип каан. Оон эгелээш-ле эмнелгелерден болгаш эмнерден адырылбаан. Эмчилериниң кандыг-даа оралдажыышкыннары аңаа дузалаваан. Дилятационнуг кардиомиопатия аарыы деп эмчилер доктааткан. Биргээр чугаалаарга, ооң чүрээ чыырылбас азы хан сордуруп, дамчыдар насос ышкаш ажылдаар аргазын чидирген болган. Ол эмнеттиммес аарыгның кара чаңгыс эми — чүректи солууру.

Чүректи кескеш, солуур кезиишкин эки эрткен, ийиги хүннүң төнчүзүнде ол олуруп, а үшкү хүнде — турар болган.

Кезиишкин соонда үе база эки эрткен, ынчалза-даа чамдык үелерде өске хан базыышкыны үе-үелеп үаүктелип-даа турган. Амгы үеде ооң кадыын кардиология санаторийинге чедир эмнээри арткан.

Александра Шальковаңың кадыының байдалы амгы үеде эки, бодунуң амыдыралга ынак, чугаакыр кижи. Эмнелгениң дириинден аңгыда эмнелге садының иштинге селгүүстээн, хөй чүве номчаан. Кадыкшылы экижип турар өске кижилер-биле кады телевизор база көрген.

Амгы үеде ол эмнелгеде чүректерин солудары-биле кезиишкин манап турар элээн каш кижилер бар деп, профессор Шумаков түңнелинде чугаалаан.— Александра Шальковага хамаарыштыр чүл дизе, ол эң берге үени эрткен. Чедиишкинниг кезиишкинниң үндезини —институттуң эмчилер коллективиниң бедик мергежили болган — деп, ол уламчылаан.

З. ХРОМОВА.
СЭТА-ның корр.

Москва.

Редактор
В. С. ШАРАВИИ

агаар

Республикага булуттап, аязыр. Чагбас. Агаарның температуразы дүне 3—8 градус чылыыр. Хүндүс 20 — 25 градус изиг болур.

Кызылга булуттап, аязыр, чагбас. Агаарның температуразы дүне 6—8 градус чылыыр, хүндүс 23—25 градус изиг болур.

кино

МАЙ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Друг мой Колька» 11.25, «Последняя дорога» 9.30, 13.10, 15.10, 19.00, 21.00, «Безотцовщина» 17.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Королевство кривых зеркал» 10.30, «Влюблён по собственному желанию» 12.00, «Покаяние» 13.40, 17.00, 19.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Маленькие проказники» 9.40, «Тайна двух океанов» 11.00, 14.00, «Зорро» 17.00, 19.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Конец атамана» 13.20, 16.10, 19.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: к/б: «Киносборник» 15.00, «Легко ли быть молодым?» 16.10, 17.50 шактарда.

«ЧАЙГЫ» к/б: «Джентльмены удачи» 12.00, 13.40, «Безымянный замок» 13.50, 17.30 шактарда.

«ХЕК ДЕГ БОЛГАН ЧИГЖИРМАА»

Шак мындыг эгелиг чагаа бо чылдың март 29-та № 75 «Шын» солунга «Мергелдейге» парлаттынган. Ол чагаа үнген соонда хөй санныг чагаалар бистиң солуннуң редакциязынга аңгы-аңгы районнардан келгилээн.

Ажы-төлдүг не кижи бодунуң төрээн уругларын, уругларының азыражып, кады чурттап орган ашаан каапкаш, шиптирип чорааш, келген кижи-биле эдержип алгаш чер кезип чорупканының дугайында килеңнеп бижээн хөй чагааларны редакция алган.

Оон уругларының ам кайда, канчап барганын, оларның салым-чолунуң дугайында кээргээн сеткил-биле бижип, Чигжирмаа Карманы не эргезин казааш, судка дужаар дугайында шын айтырыгны көдүрүп турарлар.

Бии-Хем районда «Өөк» совхозтан пенсионер Л. Д. Чанзанның бижип турары болза: беш уругларның иези мен. Уругларым өскен, эртем сургуулдарны дооскан. Күрүнениң янзы-бүрү ажылдарында ажылдап чоруурлар. Пенсияга үнген-даа болзумза ам-даа ажылдавышаан мен. Ажы-төлүмнүң уругларын азыражып чору мен. Уруглар дээрге —бистиң келир үевистир. Чигжирмаа арын-нүүрүн оскунган-дыр. Уругларыңдан чаштынып шыдавас сен, эрте дээре бодан, Чигжирмаа.

Кызыл районда З. Базырның бижээни бо: уруглары кайда, канчап барганын, кымның холунда туруп турары билдинмес. Ие кижи болгаш, мен бодаарымга, дыка дүвүренчиг херек. Сактырымга-ла, бир-ле черде аштап, суксап, ыглажып олурган-даа ышкаш сагышка кирер. Сээң дугайыңда бодап орарга, кижиниң кылыы хайныр. Ол чагааны кезек не кижилер номчуп ора, боттары аразында чугаалашкан, ону дыңнаан болзуңза, чаржынар сен, Чигжирмаа.

Оон-даа өске чагааларның утказы база-ла ындыг болган. Ынчангаш оларның допчулалын катаптавас бодадывыс.

Ынчангаш чагаала кирген чаштарның салым-хуузун, оларның кайда чурттап турарының дугайында бистиң корреспондентивис Таңды районнуң Владимировка суурга чорааш келген.

Арыг-Бажы көдээ Советиниң күүскомунуң даргазы Ш. М. Ооржак биле Чигжирмааның чурттап орган бажыңынга барып, кожалары-биле чугаалашкан. Солунда бижиттинген фактылар бүрүнү-биле бадыткаттынган.

Чигжирмаа 3 уруглуг эвес, 6 уругнуң иези. Уругларының уруглары база бар. Кырган-авай апарган кижи болду. Эң бичии оглу Көшкен-оол угбаларының хайгааралында, чаңгыс бажыңда, ол черниң школазының 5-ки клазында өөренип турар. Кыс уруглары Мира, Галя өг-бүлелиг, уругдарыглыг совхозта ажылдап турарлар. Мишазы гаражта, арткаңнары өске черлерде ажылдап турар болду.

Акым келген деп Чигжирмааның чугаазынга кожалары бүзүреп турган. Сөөлүнде ол херек билдинип кээр орта Бюрютей Доңгак, Чигжирмаа бо девискээрден эрткен чылын дезип чорупкан болган.

Сураглап кээрге, Шамбалыг, Сарыг-Сеп, Шуурмак суурларга сураа дыңналган. Ол олчаан сураг чок, дыңналбаан.

Чөөн-Хемчик районнуң Хөндергей көдээ Советиниң күүскому болгаш ында чурттакчылар Бюрютей Доңгак-биле Чигжирмаа Карма «Хөндергей» совхозта ажылдап, чурттап турарын редакцияга дыңнаткан.

Уругларының соңгу адазы болуп чораан Хунажык Лакпаевич Иргит амгы үеде кадының баксырааны-биле Кызыл хоорайның эмнелгезинде чыдып, эмнедип турарын номчукчуларга дыңнадыры артык эвес боор.

Ындыг-даа болза, Чигжирмааның уруглары өскен кижи-дир дээш, ону редакция херекке албаан-дыр деп номчукчулар бодап бээр чадавас. Ол дугайында оон чурттап, ажылдап турар чери, аңаа хамаарылгалыг көдээ Советтиң күүскому, хөй-ниити органзациялары чогуур хемчегин хүлээдир апаар.

ШАҢНАЛ БЕ, АЗЫ...

Эргим Мергелдей! Бистиң республикада араганы талоннап садып турар болгай. Ол черле чүүлдүг: ооң ужурунда кайда-даа корум-чурум ниитизи-биле экижип турар. Араганы хөлүн эрттир хөйнү ижер чаңчылдыг кижилер оон уштунуп турар, а ийи-бирээни ижиптерлерге бир айда 2 шил арага черле четчир. А ону албас дээр болза, бодуң бил — кым-даа сеңээ сыгавас, чурум ындыг. Шынап, чамдык суурлар, оон туржук бүдүн район безин талондан ойталап каапкан болгай. Ол дээрге арага ижер чоруктан ойталааны ол. Ону деткип турар бис.

Араганы талон барымдаалап садып турары черле эки. Эрзин районнуң суурларында база ынчаар садып турар. Хереглээн кижи ийи талон-биле ийи шилди садып алыр.

Үстүнде одуруглардан алгаш көөрге, Эрзинде бүгү черлерде ышкаш-тыр бе? Ийе ындыг. Ынчалза-даа талон үлелгезинде бир элдептиг чаңчыл бар. Ону бир чижекке көргүзейн.

Ол ажылдакчыны Өдек-оол Канчыырович деп адап алыыл. Бир албан черниң ажылдакчызы кижи. Чаа квартал эгелеп турда, ол талонун алыр дээш талон үлекчизи кыска чеде бээрге, ооң ады чок болган. Чылдаганын ылавылаан.

— Мындаа ажылга чартык хүн көзүлбедиңер, ол дээш казып каапкан-дыр —деп, ол кыс харыылаан.

Өдек-оол Канчыыровичиниң албан-ажыл ужурунда чартык хүн «көзүлбээни» шын, кол буруу —ооң илеткеп кагбааны. А бир эвес дыңнаткан болза, ындыг чемеге кирбес турган. Ук шүгүмчүлелден ол дораан-на түңнел үндүрүп, кайнаар-даа баарда чугаалап каап турар апарган.

Дараазында ай үнүп келген. Ам-на талонну алыр боор мен дээн кордал-биле ол үлекчиге хап четкен. База-ла ооң ады чок болган.

— Бистиң коллектививис дружинниктеп турда үнмээн-дир силер, бо айда ол дээш казыттырганыңар ол, дружинниктээн өске кижилер ап турар —деп тайылбыр алган.

Үшкү айында база Өдек-оол Канчыыровичиге аайлашпаан. Районнуң бүгү чону эмчи шинчидгезин эрттирип турда, ол келбээн болган, ол дээш казыттырган.

— Ынчангаш арага талонун чүү дээш берип, чүү дээш казып турар чүвел, ол шаңнал бе азы доктаадып каан норма бе —деп, Өдек-оол Канчыырович менден айтырган. Аңаа харыы бээр ботунде «чаңгыс баш эки, а ийи баш —оон-даа эки» дээн бодал-биле Мергелдейже адрестептим. Аңаа ол чүү деп харыылаар ирги?

А. ТАВА.

Мергелдейниң харыызы: Арага талону шаңнал эвес-тир. Арага хереглээн кижилерге ону садып алыры-биле берип турар чөпшээрел-дир. Ынчангаш хенаңг-ле чүве бүзүү дээш талон казып турар болза, ол база шын эвес. Чогум ону казырының барымдаазы турар, ол чүл дээрге арага-биле холбашкан хажыдышкын кылыр болза, ынчан ниити хуралга дугуржуп тургаш казып болур. Кайы хуусаага чедир казырын хурал шиитпирлээр.

Талонну шаңнал кылдыр ажыглаарын шуут хоруп турар. Мурнуку үелерде чүгле мурнакчыларга ону берип турган фактылар туруглаан. Ону нормалаашкын-дыр дээрзин база катап чугаалаза артык эвес. Ынчангаш арага садып албас кижи болза, ол дугайын талон үлекчизинге чугаалааш, алыр турган талонун кежилдир шыйдырып каапты болур. Аңаа чүгле байыр чедирер апаар.

ШЫН
Адресивис: 667000,
Кызыл хоорай,
Щетинкин болгаш
Кравченко кудумчузу, 3

ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солуннуң индекизи 54241.
Чылда 300 катап үнер.
Хемчээли 2 парлалга арыы.
Тиражы 22108 экз.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1.

Чагыг № 3507.
ТС—01305.